

**Filozofická fakulta
Univerzity Palackého v Olomouci
Katedra psychologie**

**Agresivita jako vrozená vlastnost a dispozice
- možnosti jejího ovlivnění výkonem profese**

Magisterská diplomová práce

Autor: **Jan Šebl**

Vedoucí práce: **Mgr. Miroslav Charvát, Ph.D.**

Olomouc

2011

Prohlašuji, že jsem postupovou práci vypracoval samostatně a všechny použité
prameny řádně citoval a uvedl v seznamu literatury.

V Olomouci dne:

Děkuji svému vedoucímu práce Mgr. Miroslavu Charvátovi, Ph.D. za užitečné připomínky, které mi pomohly ke zdárnému dokončení práce, také za jeho trpělivost i čas, který věnoval této práci. Děkuji též své rodině za její podporu.

Obsah

1	Úvod	6
2	Obecně o agresi.....	7
2.2	Agrese a agresivita	7
2.3	Agresivita jako adaptabilní forma chování.....	7
3	Psychologické přístupy k agresi.....	10
3.2	Psychoanalytická teorie agrese.....	10
3.3	Frustrační teorie Agrese.....	13
3.4	Arousal jeho excitace a transfer.....	15
3.5	Hypotéza úzkosti	16
3.6	hypotéza agrese coby forma komunikace a vztahovosti	17
3.7	hypotéza obrany či preventivní agrese.....	17
3.8	Lernteoretická koncepce:	18
3.9	Kognitivní teorie agrese.....	20
3.10	Environmentální teorie agrese	23
4	Biologické faktory Agrese.....	25
4.2	Dědičnost	25
4.3	serotoninová hypotéza.....	26
4.4	agrese podle chromozomu Y	27
4.5	Testosteronová hypotéza	28
5	Psychologická diagnostika agrese	30
6	Souhrn teorií o agresi a agresivitě.....	31
7	Formulace výzkumného problému a cílů práce	34
8	Substudie číslo 1	34
8.2	Formulace výzkumného problému a cíle práce v substudii číslo 1	34
8.3	Výběrové soubory substudie číslo 1	35
8.4	Způsob získávání dat a rozhodnutí o metodách v subsidii číslo 1	36
8.5	Inventář agresivity BDI.....	36
8.6	Formulace hypotéz substudie číslo 1.....	39
8.7	Rozhodnutí o výběru metod pro analýzu dat v substudii číslo 1	40

8.8	Výsledky substudie číslo 1	41
9	Analýza dat substudie číslo 1.....	44
9.2	Zhodnocení platnosti hypotéz substudie číslo 1	45
10	Substudie číslo 2:	46
10.2	Formulace výzkumného problému a cíle práce substudie číslo 2	46
10.3	Výběrový soubor substudie číslo 2	48
10.4	Způsob získávání dat a rozhodnutí o metodách v substudii číslo 2.....	49
10.5	SUPOS 7	50
10.6	Seběposuzovací dotazník.....	53
10.7	Rozhodnutí o výběru metod pro analýzu dat substudie číslo 2	54
10.8	Formulace hypotéz substudie číslo 2.....	55
10.9	Výsledky substudie číslo 2	56
11	Statistické zpracování výsledků, analýza dat substudie číslo 2	59
11.2	Koreláty inventáře agresivity BDI a SUPOS 7.	60
11.3	Koreláty SUPOS 7 a seběposuzovacího dotazníku.....	61
11.4	Koreláty inventáře BDI a seběposuzovacího dotazníku.	61
11.5	Zhodnocení platnosti hypotéz	62
12	Diskuze.....	65
13	Závěry	68
14	souhrn.....	69

1 Úvod

Z médií se stále častěji dozvídáme o agresivním a brutálním chování některých sociálních skupin a některých jedinců, jako jsou třeba příslušníci ozbrojených složek, ostraha ve vězeňské správě či zaměstnanců soukromých bezpečnostních agentur. Tyto skupiny jsou specifické právě pro svou profesi, kde dochází k přímé fyzické konfrontaci s jinými lidmi. Je zřejmé, že většina těchto lidí si své povolání vybírá dobrovolně a jsou si vědomi rizik i úskalí své práce. Vojáci například mají k dispozici psychologickou podporu. Jakým způsobem výkon profese mění vojáky je poměrně známé téma. Jsou vyvinuta opatření mající za cíl chránit jedince a jejich psychické zdraví, aby je mnohdy naturální podstata profese nezničila po osobní stránce. Některé publikace právě v souvislosti s vojáky, profesionálními zápasníky či řezníky mluví o ztrátě soucítění, jež se dostaví po nějaké době výkonu jejich profese, která je spojena právě s agresí a mnohdy i zbytečnou brutalitou. Je proto možné uvažovat, že podstata těchto profesí má tendenci měnit osobnostní charakteristiky jedinců. Mluvíme zde proto o zpětnovazebném ovlivnění jejich povoláním. Toto zpětnovazebné ovlivnění je patrné i u jiných profesí než jen u výše jmenovaných, nicméně jinde nemá tak specifické důsledky. Jako příklad můžeme jmenovat aféru ve věznici Guantanamo. Ptáme se proto, zda je možné, aby výkon profese řezníka bourače ovlivňoval míru agrese a agresivity a ptáme se také, zda jsou jedinci, kteří takové povolání vybírají, aby mohli sociálně přijatelným způsobem svou agresi vybit.

2 Obecně o agresí

Agresivita a agrese je v psychologii velmi široce chápána. Pojem agrese a agresivita má v historii psychologie mnoho výkladů. Někteří autoři ji přičítají jako člověku imanentní vlastnost, jiní vidí její vznik a projev jako následek životních událostí, či zvnitřnělých forem chování.

„Agrese patří do přirozeného repertoáru chování. V psychologickém ohledu představuje velmi složitou problematiku, zahrnující širokou škálu rozmanitých jevů. Kupříkladu může člověk agresivně myslet, komunikovat, fantazírovat a snít a samozřejmě také konat.“ (Čírtková, 1996 s. 184)

2.2 *Agrese a agresivita*

V současné době se v psychologii rozlišuje mezi agresí a agresivitou. Agrese by se dala vyjádřit jako konání s cílem poškodit objekt nebo osobu, naproti tomu agresivita je brána spíše jako osobní dispozice, jakési trvalejší nastavení subjektu k agresivnímu chování. Agresivita je vlastně více či méně proměnlivá charakterová vlastnost, agrese pak jednání dle této vlastnosti.

2.3 *Agresivita jako adaptabilní forma chování*

L. Čírtková ve své práci rozlišuje mezi konstruktivní a destruktivní agresivitou. „V konstruktivní agresivitě je zdůrazněn její přirozený a účelný projev v lidském i subhumánním chování. Konstruktivní agresivita je důležitá v procesu individuace, tj. utváření individuální osobnosti. Napomáhá sebe uvědomování a sebe potvrzování. Agresivní impulzy se v průběhu života učíme zvládat a

využívat v souvislosti se sebeprosazením. Současně slouží agresivita i při poskytování pomoci druhým nebo při ochraně společenství, jehož je jedinec členem. Za konstruktivní lze tedy označit agresivitu, která napomáhá rozvoji osobnosti, aniž by současně ničila či poškozovala druhé.“ (Čírtková, 1996 s. 185) Konstruktivní agresivita je tedy spojena se zachováním a sebeprosazením sebe a rodu, dalo by se tedy usuzovat, že se jedná o jakou si elementární formu chování vlastní nejen lidem ale i jiným živočichům. Mohli bychom tedy usuzovat (podobně jako usuzují analyticky orientovaní psychologové), že jistá dávka agrese je pro všechny tvory imanentní a má adaptabilní povahu.

Nicméně v moderní době člověka euro-americké kultury jedna dvacátého století je jakákoliv forma fyzické agresivity společensky nepřijatelná (snad s výjimkou bojových sportů, a některých povolání jako jsou vojáci z povolání popř. i řezníci, kde by se dalo uvažovat o sociálně akceptovatelné a společensky prospěšné formě agrese. Zůstává však otázkou zda jedinci se sklony k agresivnímu chování budou tuto vlastnost ventilovat pouze v zaměstnání, či je bude provázet i v osobním životě a zda se bude míra agresivity měnit) proto se v naší společnosti budeme setkávat spíše s verbálními projevy agresivity jako je ignorace, vulgární mluva, cynismus aj.

Pokud jsme zmínily konstruktivní agresivitu dle L. Čírtkové, měli bychom také zmínit agresivitu destruktivní. „Je třeba si uvědomit, že hranice mezi takto pojatými druhy agrese je značně neostrá. Mezi základní znaky destruktivní agresivity patří touha ničit a ubližovat. Citový doprovod destruktivní agresivity může být různý (agrese ze zoufalství, ze zloby a hněvu, agrese může probíhat dokonce i bezcitně). Výrazná destruktivní agresivita je v psychologii považovaná

za poruchu osobnosti. Vždy signalizuje vážné narušení vztahu jedince k sobě samému a druhým lidem.“ (Čírtková, 1996 s. 186)

Hranice mezi konstruktivní a destruktivní agresí je značně neostrá a její jednotlivé formy je těžké od sebe odlišit. Hranice mezi adaptivní a destruktivní agresí je neostrá. Storr uvádí, že agresivní projevy mohou být normální součástí chování, toto chování je spuštěno v jasně daných souvislostech a probíhá v naučeném schématu zaměřeném na cíl, tak aby uspokojila životní potřeby nebo překonala fyzické či psychické ohrožení. (Storr, 1968)

3 Psychologické přístupy k agresi

Jednotlivé přístupy k agresi v psychologii se od sebe odlišují především tím, jaký je jejich základ a podstata, tím jak jednotlivé formy agresivního jednání vznikají. Odpovídají na otázku, v jakých situacích člověk jedná agresivně, jaká je dynamika agresivního jednání a chování a samozřejmě také jaké okolnosti a situace podmiňují vznik takového chování.

Je třeba si nejprve uvědomit, že ani jedna z níže popsaných teorií agrese není absolutně platná a vyčerpávající. Tato nejednotnost a mnohdy i rozporuplnost jednotlivých přístupů může být dána dobou vzniku a kulturním podnebím, v kterém teorie vznikala. Je třeba si uvědomit, že i samotná agrese jako pojem se v čase utvářela a že to co je agresí myšleno v jedné teorii, nemusí odpovídat chápání agrese v teorii jiné. Nicméně, v důsledku, pro naše potřeby budeme na tyto teorie koukat eklekticky a nakonec budeme s pojmem agrese operovat tak, jak s ní operují metody, které toto „nastavení“ osobnosti měří.

Čírtková ve svém díle uvádí tři základní koncepce agrese:

- 1) psychoanalytická teorie agrese.
- 2) flustrační teorie agrese.
- 3) lernteoretická koncepce agrese.
- 4) kognitivní teorie agrese.

(Čírtková, 1996 s. 186)

3.2 *Psychoanalytická teorie agrese*

S. Freud (1998) chápal agresi jako pud, tedy jako člověku danou stránku osobnosti, která je v pozdějším věku korigována vědomou složkou. Vedle

destruktivního pudu (thanatos, destrudo), je člověku imanentní i pud slasti (eros). Tyto základní pudy determinují člověka převážně v dětství jako složky osobnosti ID. Znamená to, že se ještě volně projevují v chování a jejich usměrňování přichází až se zráním osobnosti a s vytvářením dalších složek osobnosti.

Pro naše účely je důležitá další úvaha Čírtkové (2006). Během vývoje psychoanalytických koncepcí zaznamenalo změnu i zejména pojetí pudových impulsu člověka a významu v jeho životě. Přesto však stále platí, že agresivní jednání je výsledkem agresivního pudu. Agresivní jedinec má tento agresivní pud zvýšený, proto jedná způsobem jemu vlastním. Agresivně. Tento způsob jednání navozuje snížení napětí a tím pádem jaké si uspokojení. Pro analytické koncepce zůstává stále platné, že momentální okolnosti a situační faktory mají jen vedlejší roly v agresivním jednání člověka. Jedinec hledá situace, ve kterých by mohl míru agrese zmírnit, tudíž vybit, neboť potřebuje uspokojení pudu. Dle psychoanalytické koncepce není agrese dispozice nýbrž pud. Tento rozdíl je důležitý ve chvíli, kdy chceme agresi ovlivňovat. Pud v sobě skýtá jen malé možnosti ovlivnění, naopak pokud budeme uvažovat o agresi jako o dispozici, máme možnosti ovlivnění agrese relativně reálné.

Nasnadě je ovšem úvaha dle analytického způsobu myšlení, že pud ať už erotický či agresivní je pouze forma energie, kterážto jako taková může být vybita společensky adekvátním způsobem. Jelikož člověk není řízen jen „ID“, ale v průběhu socializace si vytváří zásady o tom co je a co není správné či co je a co není společensky přijatelné. Nemůžeme uvažovat o agresivním člověku jen jako o stroji zmítaným pudy. Sama Čírtková dodává, že osob, které jednají dle takto jednoduchého schématu je statisticky velmi málo a tvoří extrém. V těchto

případech můžeme spíše mluvit o poruchách osobnosti.

Nicméně Freud své postuláty o thanatu, jako o destruktivní síle v nás, dokládal právě těmito případy, jako jsou těžké deprese, hladovějící anorektici, masochisti či sadisti, rozpady osobnosti u schizofrenie aj. Svou teorii odvozoval z přírodních schémat jako je anabolismus a katabolismus, a uvažoval, že pokud je tu nějaká síla, nutící člověka tvořit (například plodit apod.) musí tu být i síla, která nutí člověka ničit vše živé i neživé. Podle Freuda je tato síla primárně zaměřena na jedince, ve kterém se probouzí. Člověk je tedy z tohoto pohledu založen sebedestruktivně. Nicméně tato sebedestrukce je ze sebezáchovného pohledu obrácena ven, ve formě agrese. Ve zkrácené formě by toto znamenalo buď já, nebo ty, což zahrnuje všechny sociální vztahy. Posledním fází tohoto „boje“ je smrt, která je chápána jako nedostatek sil k boji, životu. (Feud, 1998)

Významným autorem, který se zabýval otázkou agrese a agresivity je známý etolog Konrád Lorenz. Stejně jako Sigmund Freud předpokládal, že agrese je vrozená výbava člověka. Předpokládal stejně jako Freud, že za agresí, ať už u člověka nebo ve světě zvířat stojí určitý pud. Sledováním mnoha druhů ze světa zvířat vyslovil Konrad Lorenz myšlenku, že agrese je velmi důležitým pudem pracujícím především pro dobro druhu. Autor velmi ostře odděluje mezidruhovou a vnitrodruhovou agresi, i když připouští, že oba dva druhy agrese jsou důležité. Pojímá agresi (takovou formu chování, při které se nasytí, rozmnoží a přežijí jen ti nejlepší, nejsilnější, nejrychlejší a nejlépe přizpůsobení) jako lásku a to lásku k vlastnímu druhu. U mezidruhové agrese je láska vidět především v agresivní obraně mladých slabšího druhu před predátory. Na rozdíl od Freuda nestaví velkou zeď mezi lásku a agresi (eros a thanatos) naopak chápe lásku a

agresi jako dvě strany téže mince. Zajímavé na teorii Konrada Lorenze je především to, že pokud nemá agresivní pud možnost být nějakým přirozeným způsobem vybit (například chybí ostatní jedinci stejného pohlaví s, kterými by mohl jedinec bojovat o samičku) dojde k nahromadění energie tohoto pudu, jež se začne uvolňovat na objektech, kterým by primárně určena nebyla. Tento stav může dojít až tak daleko, že projev agrese (či agresivní jednání) spustí sebemenší maličkost, nebo že zrakové jednání bude spuštěno bez vnějšího podnětu. Pudová energie podobně jako ve Freudově učení musí být nějakým způsobem vybita. (Lorenz, 1992)

Jak již bylo zmíněno na začátku předchozího odstavce, byl Konrád Lorenz především etolog. Jeho poznatky o agresí byly sestaveny na základě pozorování druhů ve zvířecí říši (převážně ptáků a korálových ryb) je proto obtížné aplikovat výsledky pozorování za člověka. Nicméně teorii o narůstání agrese do té doby dokud není (zas jen agresivně!) vybita shledáváme zajímavou.

3.3 ***Frustrační teorie Agrese***

Klíčovým bodem v této kapitole bude pojem deprivace a frustrace, což je: „stav zklamání, zmarnění. Vzniká, je-li člověku, ale i zvířeti zabráněno dosáhnout cíle jeho snažení“ (Hartl, 2000. str. 172) Přitom tu není rozhodující, zda jedinec nedosáhne cíle díky svým indispozicím či zda je překážka daná zvenčí.

Deprivace: strádání, ztráta něčeho, co organismus potřebuje, nedostatečné uspokojování základních potřeb. (Hartl, 2000)

Tato frustrační teorie neoperuje s agresí jako s pudově ani jako s biologicky

podmíněnou, tudíž člověku imanentní vlastností, vychází spíše z faktu, že určité nenaplněné požadavky (jakkoliv vysoko postavené v žebříčku hodnot) vyvolávají specifickou reakci v našem případě agresi.

„Frustrační teorie je amerického původu. V roce 1939 ji se svými spolupracovníky formuloval J. Dollard, působící a Yalské univerzitě. Proto bývá někdy označována za Yalskou hypotézu. Podle ní je agrese vždy důsledkem určité frustrace. Je-li člověk frustrován, jedná agresivně a naopak., jedná-li jedinec agresivně, lze s téměř jistotou předpokládat, že byl frustrován. Agrese je přirozenou, zákonitou reakcí na frustraci. Je-li nemožné nebo na základě získané zkušenosti zaměřit agresi přímo proti činiteli vnímanému jako příčina frustrace, dochází k přesunutí agrese na vhodný, dostupný náhradní terč (v krajním případě i proti sobě)“ (Čírtková, 2006 s.171)

Frustrační teorie operuje s agresí jako s naučenou a generalizovanou formou chování na specifický podnět - frustraci. (nejedná se však o behaviorismus). Tato teorie musela být ale v průběhu času změněna, protože se přišlo na to, že ne každá frustrace vyvolá nutně agresivní chování. V této fázi přichází na řadu zkušenost a právě učení. Je známo, že člověk pokud nedosáhne cíle, může jednat oklikou a tomuto cíli se vyhnout, obejít překážku (zasedne-li na mne šéf v práci, pravděpodobně ji změním)- únikové chování. Zastaví-li mne revizor bez lístku, mohu utéct do regrese a začít se vymlouvat na spěch či prosté zapomenutí- regrese. Dalo by se říci, že jakékoliv nedosažení cíle v člověku vyvolá tenzi. Pokud jsme říkali, že ne každá frustrace vyvolá agresivní chování ale toto chování je zčásti naučené, neznamená to, že by člověk agresi nepociťoval. Je nasnadě uvažovat spíše o alternativách chování, tedy o sociálně vhodnějším

chování.

Poněšický ve svém díle rozebírá některé formy frustrace, na které vždy následuje agresivní reakce, co by naučená sociálně-kognitivní forma chování.

3.4 ***Arousal jeho excitace a transfer***

Tato teorie vychází do jisté míry z dvoufaktorové teorie emocí, se kterou přišel Schachter a Singer. Ta nám říká, „že za nezbytnou a postačující podmínku vzniku emocí stojí dva faktory. Prvním z nich je fyziologická excitace (arousal), která může mít nejrůznější příčiny, k nimž patří užití drog, tanec, rytmická hudba nebo nějaká překvapivá událost. Konkrétní emoce, kterou prožíváme, závisí na druhé komponentě, již je kognitivní označení (label) fyziologické excitace. Schachter a Singer zdůrazňují, že počitky vyvolané fyziologickým vzrušením jsou poměrně difuzní a u různých emocí téměř identické. Teprve informace o vnějších podnětech, které přicházejí do mozkové kůry, umožňují rozpoznat v celkové excitaci určitou emoci. Emoční prožitek tedy úzce souvisí s kognitivním objasněním (atribucí) toho, co se právě děje. Nespecifická fyziologická odezva ovlivňuje intenzitu prožívané emoce, zatímco sociální okolnosti determinují její druh.“ (Plháková, 2003 str. 411)

Na tomto principu, kognitivního označení fyziologické excitace, přichází autoři s myšlenkou přenosu arousalu z jednoho kognitivního prostředí do jiného, a tím vlastně změnu nálady či emoce. V psychologických výzkumech zkoumali autoři, zda je možné u pokusných osob vyvolat hněv po neutrálních podnětech (například jízdy na kole.) Důležitým výzkumníkem v oblasti arousalu a agrese je Zillmann, který zjistil, že jedním z významných činitelů indukujících vysokou

hladinu arosalu je erotická tematika. Čtyřem skupinám subjektů bylo prezentováno několik snímků. Bez erotické tematiky a s erotickou tematikou. Před samotnou prezentací některé účastníky obtěžoval výzkumníkův pomocník. Následovala prezentace. Poté byli subjekty znovu konfrontováni s obtěžovatelem. Skupina subjektů, které sledovaly erotické snímky, a byli provokováni před, i po prezentaci popisovali větší agresivitu a hněv než subjekty z ostatních skupin. Dokonce skupina, jež byla provokována až po prezentaci snímků, nevykazovala agresivnější či hostilnější reakce. (Zillmann & Sapolsky, 1977) Tento experiment ukazuje jakým způsobem „pracuje“ nabuzení. Ukazuje, že je možné, aby se z jednoho i neutrálního podnětu (jako je například jízda na kole) při němž vzniká nabuzení, tento arosal přenesl na podnět jiný. Tento výzkumný příklad také ukazuje, že se autoři výzkumu domnívají a experimentálně snaží ověřit, že arosal jakožto nabuzení, trvá ještě nějakou dobu po odeznění podnětu a vytrácí se pomalu. Přijde-li další podnět vyvolávající další arosal, zbývající arosal z prvního podnětu přejde na podnět následující. (Čermák, 1998)

3.5 ***Hypotéza úzkosti***

S touto hypotézou přišla výzkumnice S. Freibergová a popisuje krátký stav úzkosti, která předchází agresivnímu jednání u dětí. „Dítě odvrací agresí hrozící pocit bezmoci, jež by mohl vyústit do stavu dezintegrace právě se vyvíjející osobnosti. Samozřejmě se útok obrací proti osobě, která tuto úzkost vyvolává či je prostě nablízku. Přitom se nemusí vždy jednat o odpověď na agresivní chování rodiče či vychovatele, stejně silnou úzkost vyvolá „vypovězení“ vztahu rodiče, který je zaujat svými problémy, neposkytuje dítěti oporu v okamžiku potřeby, nestimuluje jeho vývoj pozitivním směrem. Pakliže bylo dosaženo toho, že rodiče začali vnímat psychoteror dítěte coby reakci na jeho úzkost, vymizelo postupně i

jeho patologické chování.“ (Poněšický, 2004 str. 40)

3.6 *hypotéza agrese coby forma komunikace a vztahovosti*

Tato hypotéza chápe agresi jako a určitou připravenost reagovat vztekem, zlostí či opovržením jako způsob komunikace. Má „vztahový a komunikativní smysl a to jak ve vztahu k druhému tak ve vztahu k sobě samým.“ (Poněšický, 2004 str. 41) Jde vlastně o to, že si organismus uvědomí, že s něčím či s někým nesouhlasíme. Tato agrese se může přesmyknout dle autora i do sympatií, pokud je situace, v níž byl jedinec připraven reagovat agresivně smysluplně a lidsky vysvětlena. Jako příklad bychom mohli uvést rozzlobení učitelky na žáka, který nedonesl úkol. Pokud ale žák uvede na svou omluvu, že se opravdu snažil, ale zadání neporozuměl a neměl doma rodiče, patrně se agresivní jednání učitelky přesmykne do jiného emočního stavu. Ovšem jen pokud bude vysvětlení nesplnění úkolu podáno přesvědčivě. (Poněšický, 2004)

3.7 *hypotéza obrany či preventivní agrese*

Tato hypotéza ve zkratce říká, že nejlepší obrana je útok. U lidí v minulosti agresi vystaveným nebo vystaveným situacím vyvolávajícím úzkost, dojde k významné osobnostní změně. Narušení jejich integrity vede k vyšší vnímavosti a připravenosti rychle reagovat na ohrožení preventivním útokem. Takto otočená situace skýtá pocit vlastního bezpečí a znemožní stejně agresivní jednání druhých osob. Takováto schémata, často neuvědomovaná, brání opětovné traumatizaci. Jedním z důsledků, jež může takové chování mít, je strach z blízkého lidského kontaktu, okolní lidé jsou také často považováni za možné nepřátele. (Poněšický,

2004) Nespecifická fyziologická odezva ovlivňuje intenzitu prožívané emoce, zatímco sociální okolnosti determinují její druh.“

3.8 ***Lernteoretická koncepce:***

Tato koncepce vychází z behaviorismu, který veskrze tvrdí, že člověk je od přírody tabula rasa a veškeré jeho chování, jednání a smýšlení vychází z prostředí, do kterého vrůstá, ve kterém se socializuje. Z těchto postulátů také vychází behavioristické pojetí agrese. Zastánci této koncepce na rozdíl od výše zmíněných závěrů věří, že člověk od přírody nemá žádné agresivní sklony a veškerá agrese je proto dána prostředím a společnostmi. V praxi by to znamenalo, že pokud máme nějaké problémy s kriminalitou, nejsou na vině kriminálníci, ale společnost, která tyto jedince vychovává. Takto pojatý fenomén agrese by byl poněkud zjednodušující a do jisté míry bere svobodnou volbu člověka, nedává mu možnost samostatného rozhodování a dělá z člověka je loutku, jakousi výslednici sil na subjekt působící. Přesto že je tato teorie již překonaná, nemůže upřít behaviorismu některé jeho přínosy, které v oblasti problematiky agrese učinil. Jedná se tu především o Banduru a jeho výzkumy v oblasti agrese. Bandura říká, že člověk jedná agresivně, pokud se mu toto jednání vyplatí, pokud bude toto chování nějakým způsobem posíleno. V praxi to může znamenat, pochválení od okolí (obdiv od skupiny vrstevníků). Jako zpevnění agresivního jednání můžeme chápat i dosažení cíle, díky kterému, bylo agresivně jednáno. (Bandura, A., Ross, D., Ross S. A., 1961)

N. Hayesová ve své knize Základy sociální psychologie popisuje některé

další výzkumy, které Bandura a Walters v roce 1973 prováděli na skupině dětí: „Dětem z mateřské školky byly promítnuty filmy, zobrazující osoby, které si mírumilovně nebo agresivně hrály v místnosti s hračkami. V Agresivním filmu děti viděli, jak herec bije a kope velkou panenku Bobo. Když potom děti dostaly příležitost hrát si v této místnosti, častěji se k panence chovali agresivně. Když viděli, že je herec za agresivní chování odměněn, napodobovali agresivní chování ještě častěji.“ (Hayesová, 1998 str. 199)

Jiné longitudinální výzkumy provedli Eron a kol. Jednalo se o délku sledování televize a agresivní chování u devítiletých chlapců. Výzkumníci zjistili vysokou korelaci mezi těmito dvěma údaji i po deseti letech. Jiný výzkum na toto téma provedli Leifer, Gordon, a Graves. Ti zjistili, že pokud aktéři ve filmech řešili své problémy konstruktivně, neprojevovali agresivní chování, nechovali se ve vyšší míře agresivně ani děti.

„Thomas a kol. Zjistili, že televizní násilí má zřejmě „zncitlivující účinek.“ úroveň distresu a fyziologického vzrušení je mnohem nižší u lidí, kteří často sledují programy, v nichž se vyskytuje násilí, než u těch, kteří je běžně nesledují. Badatelé tvrdí, že dlouhodobé sledování násilí způsobuje otrlost a lhostejnost v životě. Také R. D. Parke a kol. Tvrdí, že televizní programy obsahující násilí snižují účinnost normálních společenských sankcí proti násilí. Proto, že ukazují, jak se lidé beztrestně dopouštějí činů, které by normálně byly považovány za společensky nepřijatelné. Je tomu tak také proto, že televize má moc definovat divákům povahu světa. Gebner a Gross pojednávají o tom, že lidé, kteří často sledují televizi, považují svět za mnohem nebezpečnější, než ve skutečnosti je, přeceňují rozsah kriminality a stávají se velmi nedůvěřivými k cizím osobám.

(Hayesová, 1998)

Do behavioristického směru by se dala zařadit i úvaha terapeuta Rauchfleische, který pracuje s mladými delikventy. Agrese je u těchto osob dle autora nedílnou a zásadní součástí jejich osobnost. Počátky této agrese vidí autor v dětství a raném stádiu vývoje delikventů, kdy právě agresivní jednání a konání hraje velmi významnou úlohu v životě dítěte. Agrese se stala normální součástí výbavy jedince, jež přetrvává v určité podobě i v terapeutickém vztahu. (Raufleisch, 2000)

3.9 **Kognitivní teorie agrese**

Kognitivní teorie agrese berou v úvahu člověka s jeho. Všemi kognitivními složkami. Kognitivní teorie zahrnují též jiné složky psychiky člověka, které jsou propojené a navzájem jedna druhou ovlivňují. Nejedná se tedy jen o pudy nebo jen o učení ale vstupují tu do hry všechny lidské aspekty psychiky, které jsou s kognicí spojeny. Jedná se o emoční ladění jedince, motivační, sociální i intelektovou složku, která může agresivní chování dokonce brzdit. Tyto kognitivní scénáře si ale člověk jako jakousi jednotu postojů k určitým situacím vytváří od dětství a pokud jsou od mala agresivní, nabalují se i na situace v životě, ke kterým člověk nijak agresivně nepřistupuje (Čermák, 1998). Agresivní osoba dle tohoto pojetí se vyznačuje hostilní atribuční chybou, což znamená, že má tendenci připisovat agresivní chování lidem v okolí, vnímá je jako nepřátelské a hostilní. Proto je taková osobnost přednastavena a vyladěna na konfrontaci. Čírtková v souvislosti tímto kognitivním konceptem uvádí místo kontroly. Tento pojem původně zavedl teoretik v oblasti sociální učení J. B. Rotter. Nakonečný k jeho termínu píše toto: „U Rottera je klíčovým aspektem učení očekávané zpevnění a

jeho hodnota, druhým aspektem je těžiště kontroly vlastního chování (locus of kontrol), které vede například k získání odměny. Takový zisk může být chápán jako závislý na vnějších činitelích (náhodě zásahu druhých) nebo závislý na vlastním jednání. Zkušenosti z konkrétních výsledků jednání, resp. Interpretace příčin úspěchu pak vedou k zobecňovanému očekávání subjektivní kontrolovatelnosti nebo nekontrolovatelnosti instrumentálního chování. Locus of kontrol se tak fakticky stává součástí sefl, jakož i motivujícím (aktivujícím) či demotivujícím (dezaktivujícím) činitelem.“ (Nakonečný, 1999 s.29) Pokud je člověk internalista, bude spíše používat agresi jako instrumentu k dosažení cíle, jako nástroje, jak se vypořádat se světem, pokud to bude odpovídat jeho kognitivnímu scénáři. Naopak externalisté sáhnou k agresi, pokud je někdo bude zesměšňovat. Nebudou chápat agresi jako způsob vyrovnávání se se světem. (Čírtková, 2006)

Podle kognitivní teorie agrese vysvětluje Čírtková i některé druhy, zprvu naprosto nesrozumitelných, agresivních aktivit u mládeže. Jedná se o instrumentální funkci (odstraní odpor, zastraší protivníky či konkurenty), expresivní funkci (agrese jako prostředek vyjádření se) a experimentální, zážitkovou funkci (kde násilí nabudí jedince, dojde k excitaci a postupně může přerůst až do stavu extáze.) (Fromm, 1973/2007)

V jednom z výzkumů násilí na školách se autoři Losel a Bliesel na zjištění rizikových faktorů, které se objevují a agresorů a pachatelů šikany. Zjistili následující znaky: (procenta jsou odvozena z počtu agresorů, u kterých byl rizikový znak zaregistrován). Bylo však také zjištěno, že ne všechny děti, které šikanují ostatní, vykazují vyšší míru agrese v tomto případě je agresí myšleno:

drzost a vulgarita k dospělým, prosazování se silou u vrstevníků, vyburcování rvačky, hrubé nadávky k vrstevníkům. Pouze jedna polovina dětí jevících jako agresivní páchá šikanu. (Říčan, 1995)

Neadekvátní zpracování a interpretace informací ze sociálního, hostinní a agresivní skripta (31,4%)

Vyhledávání a konzumace agresivních programů v médiích (25,1%)

Experimentování s drogami či jejich konzumace, sahající od tabakismu a alkoholu až po tvrdé drogy (22,9%)

Příslušnost k problematické partě (20,9%)

Nestrukturované trávení volného času „poflakování“ (18,5%)

Psychické problémy nebo poruchy osobnosti a chování (16,5%)

špatné školní nebo třídní klima – nejasná pravidla a normy nebo jejich nedodržování, tolerování násilí (11,9%)

Problémy v rodině, negativní vliv rodinného klimatu (6,8%)

problémy s výkonem a výsledky ve škole (4,9%)

(Čírtková, 2006 s. 176)

K výčtu údajů a faktů o šikaně, jako o agresivním počínání, nutno dodat, že se tento fenomén neobjevuje pouze u dětí či dospívajících, ale prostupuje napříč celou společností. Původně se jednalo o termín používaný výhradně ve vojenském prostředí. V dnešní době můžeme ale rozeznávat několik forem šikany i ve světě dospělých, zejména v pracovním prostředí.

Mobbing je označení pro šikanu, jejíž obětí je jedinec pracovního kolektivu, na něhož „útočí“ jeho stejně vysoko postavení kolegové (co se pracovního

postavení týče) s cílem znepříjemnit mu pracovní klima a podmínky tak, aby práci opustil.

Termínem bossing je myšlena šikana ze strany výše postaveného jedince v pracovním prostředí k níže postavenému jedinci. Cíl této šikany opět bývá snaha o vystrnadění šikanováno z pracovního kolektivu. V dnešní době se ale setkáváme i formou šikany v pracovních podmínkách, která jede zespoda nahoru. Jedná se o situaci, kdy šikanovanou osobou je člověk v pracovním kolektivu výše postavený. Při tomto druhu šikany je šéf nejčastěji zastrašován fyzickou silou. (Spurný, 1996)

3.10 ***Environmentální teorie agrese***

Co se týče zkoumání agrese ve vztahu k environmentálním faktorům, dominují zde především dva vlivy přicházející z vnějšího prostředí. Těmito vlivy, jež byly ve vztahu k agresi zkoumány, jsou především teplota (teplota vnějšího prostředí, v němž se daná zkoumaná osoba nachází) a hluk, jehož intenzita měřená v decibelech ovlivňuje agresivitu jedince.

Ve výzkumu, jehož autory byli E. Donnerstein a D.W. Wilson je patrné jak hlučné prostředí působí na naši psychiku. V prvním experimentu byli dvě skupiny pokusných osob. První skupina subjektů měla být, neutrálně naladěna (treated in a neutral manner). Druhá skupina subjektů byla rozlezená či našťvaná. Oběma skupinám byla dána možnost jednat agresivně vůči jinému subjektu, přičemž obě skupiny byly vystaveny vysoké intenzitě hluku 95dB a nízké intenzitě hluku 55dB. Výsledky experimentu ukázaly, že subjekty které byli rozladěni, či rozezleni před samotným experimentem, reagovali častěji agresivně, než subjekty naladěné neutrálně.

Další výzkum stejné výzkumné dvojice řešil vztah mezi intenzitou hluku a agresí při plnění matematických úkolů. Tentokrát byli skupiny probandů tři. První skupina plnila matematické úkoly bez hluku. Druhá skupina měla možnost intenzitu hluku regulovat. Třetí skupina neměla možnost hladinu zvuku regulovat a byla tím pádem vystavena vysoké intenzitě hluku. Výsledky výzkumu neukázali rozdíl mezi skupinou, která nebyla vystavena hluku a skupinou, která mohla hladinu hluku regulovat. Naopak ukázal, že hladina agrese narostla u skupiny, jež neměla možnost regulace hluku, a byla jí tudíž bez možnosti kontroly vystavena. (Donnerstein a Wilson, 1976)

Významným environmentálním činitelem, ovlivňující agresi se ukázala být teplota. Rozsáhlou studii na toto téma provedla dvojice autorů Baron a Bell. Ti se snažili zjistit, především studiem statistických údajů o páčání různých kriminálních a násilných činů, kdy a za jakých okolností dochází k jejich největší eskalaci. Zjistili, že v teplých letních měsících, lidé páchají větší množství nejen násilných trestných činů, ale i nárůst domácího násilí aj. než v měsících chladnějších. Podařilo se jim prokázat vysokou míru korelace mezi teplotou a násilným jednáním. (Baron a Bell, 1989)

4 Biologické faktory Agrese

Než budeme popisovat jednotlivé biologické aspekty agrese, je třeba zdůraznit, že se tyto teorie nesnaží popisovat lidskou agresi pouze v rámci genetických nebo neurologických teorií a hypotéz a všechny tyto teorie pouze ukazují, jakýsi biologický podklad pro agresivní jednání nechtějí ale veškerou agresivitu člověka omezovat pouze na tyto teorie. Připouštějí zde vlivy inteligence rodiny a sociální prostředí. Nicméně nelze popřít jistou biologickou podmíněnost agresivního chování.

4.2 Dědičnost

Výzkumy ohledně dědičnosti a agrese byli prováděny výzkumníkem Remi Cadoretem na vzorku větším než tisíc rodin po dobu dvaceti let. Otázka zněla, jak prostředí, v němž děti vyrůstají, ovlivňuje jejich chování a do jaké míry je toto chování ovlivněno genetickou výbavou zděděnou od rodičů. Do tohoto výzkumu byly vybrány děti, jejichž biologičtí rodiče měli sklony k agresi, která se projevovala nezákonným chováním, abúzem alkoholu a problematickými vztahy s okolím a ostatními lidmi. Zjistilo se, že pokud dítě pocházelo ze „dobré“ rodiny a dostane se do nevhodného prostředí, nesklouzávali nutně k pokleskům, které kolem sebe viděli. Pokud byli dobré geny, výchova až tak důležitá nebyla. Pokud se ovšem dítě se špatnými geny dostalo do špatného prostředí, do špatné rodiny byl výsledek katastrofální. Tyto děti vykazovali špatné chování jako je záškoláctví, lhaní, krádeže, vyloučení ze školy až o 500% vyšší než byla norma. Nicméně komplikace v této teorii nastávají, pokud se dítě se špatnými geny dostane do dobré rodiny. V tomto případě do hry vstupuje mnoho proměnných. Dítě může svými poklesky v rodině vyvolávat spory, nevhodné klima, které

zpětnovazebně ovlivňuje dítě. Je mnoho případů, kdy adoptivní rodiče nezvládají své dítě a vrací ho zpět. Závěr tohoto výzkumu však ukázal, že nejsou dobré nebo špatné geny ale, že existuje něco, jako je genetická citlivost na prostředí.

Další výzkumy na podobné téma pocházejí ze Švédska. Byli sledováni pěstouni i adoptovaní rodiče a údaje jsou převedeny na procenta. Pokud biologičtí rodiče i adoptivní rodiče měli v záznamech nízkou kriminalitu, mělo trestní záznam jen 3% dětí, což odpovídá normě v populaci. Když byly děti adoptovány do velmi rizikové rodiny, jejich kriminalita vzrostla na 7% (biologičtí rodiče byli mírně rizikováni). Pokud se dostalo dítě z velmi rizikové biologické rodiny do normální rodiny bez trestních záznamů, spáchalo trestný čin v 12%. Nejhuře samozřejmě dopadly děti, které se dostaly z velmi špatného biologického prostředí do velmi špatného adoptivního prostředí. Ty potom vykazovali kriminální činnost v celých 40%.

(Hamer, 2003)

4.3 ***serotoninová hypotéza***

Jeden z biologicky orientovaných výzkumů provedl biologicky orientovaný psychiatr Frederick Goodwin na skupině uchazečů o práci v armádě, kteří neprošli psychologickými testy, (nadměrná agresivita a psychopatické deviace) Goodwin sledoval, co mají tito nevyhovující adepti společného a odebral jim vzorky mozkomíšního moku. Zjistil, že v jejich mozkomíšním moku je snížené procento kyseliny 5-HIAA, která vzniká při rozpadu neurotransmiteru serotoninu. Serotonin je spojen v CNS se vznikem nálad. Nadbytek této látky je spojen s mnoha psychiatrickými onemocněními, jako je například deprese, maniodepresivní psychóza nebo chorobnou úzkostí. Nízká hladina kyseliny 5-

HIAA byla poté sledovaná i u jiných násilně a agresivně se projevujících skupin jako jsou vězni, nepřizpůsobiví školáci či děti týrající zvířata. Někteří autoři uvádí paralelu mezi depresí a agresí které jsou obě, dle této teorie způsobeny právě vysokými hladinami serotoninu. Depresi chápeme v tomto pojetí, jako stav kdy je nemáme dobré pojetí o vlastní osobě jako formu zlosti zaměřenu na sebe. Agresivní jedinci jednoduše tuto zlost obrátili k okolnímu světu. Tato hypotéza byla experimentálně ověřována na myších potkanech a opicích, kde se jasně prokázalo, že zvýšení hladiny serotoninu minimalizovalo agresivní chování u těchto zvířat. Další výzkum na téma agrese a serotoninu provedl Mike McGuire s kočkodany. Zjistil, že pokud uměle změní, hierarchii ve skupině změní se i procento serotoninu v moku. Samci, kteří byli uměle postaveni na přední místo v hierarchii (nemuseli dále o své postavení bojovat) měli hladinu serotoninu vyšší, naopak samci, jež byli sesazeni, vykazovali v mozkomíšním moku serotoninu méně. (Hamer, 2003)

4.4 *agrese podle chromozomu Y*

S touto hypotézou o původu agrese přišli výzkumníci Martin Daly a Margo Wilson, kteří zkoumali vraždy po celém světě. Od Evropy po Ameriku, Afriku a Asii jak v malých vesnicích tak velkých městech jako je například Los Angeles. Zjistili samozřejmě, že počet vražd se liší od města k městu a že ve velkých městech je mnohem větší než na vesnicích, nicméně také zjistili, že poměr vražd spáchaných muži a ženami zůstává neměnný. Znamenalo by to, že za agresi je zodpovědný chromozom Y. Vědci se proto rozhodli probádat věznice, aby zjistili, zda a v jakém zastoupení jsou ve vězení chovanci s chromozomální aberací XYY (předpokládá se že, by měli vykazovat vyšší míru agrese.) a skutečně vypožorovali, že ve věznicích bylo zastoupení „supermužů“ pětikrát vyšší než v

běžné populaci. V některých věznicích dokonce 19 krát vyšší. Další výzkumy na toto téma, které měly probíhat s jednovaječnými dvojčaty, narazily na etické problémy. (Hamer, 2003)

4.5 **Testosteronová hypotéza**

Tato hypotéza nepřímo navazuje na hypotézu o agresi, podle chromozomu Y. Vesměš říká to, že čím více tohoto hormonu člověk produkuje, tím větší jsou jeho agresivní sklony. Výzkumy, které na toto téma byly prováděny, měly jako vzorek sportovce kontaktních sportů, jako jsou judisté a hokejisté. Bylo zjištěno, že u jedinců, kteří produkují více tohoto mužského hormonu, jsou více agresivní, hůře zvládají svou zuřivost, nemají rádi autority. Stejně experimenty sledující vztah agrese a množství testosteronu, byl proveden na vzorku vojáků. Závěry byli jednoznačné: vojáci se zvýšeným vyplavováním testosteronu byly nejen verbálně agresivnější ale měli i vyšší sklon k zneužívání grog jako je alkohol. Častěji střídali své partnerky, nedovoleně opouštěli kasárny, měli problémy se svými vrstevníky a dokonce i rodiči. Aby tyto výsledky byly prokazatelné, zabrousili výzkumníci do říše zvířat a zkoumali hladinu testosteronu u samic hyen (u těchto zvířat, jakou u jediných ze savců jsou dominantní samice). Bylo zjištěno, že mají vyšší hladinu již zmíněného hormonu než samci a také alfa samice, u které bylo pozorováno nejagresivnější chování, měla tohoto hormonu nejvíce. Nicméně i tato vyplavování hormonu je závislé na prostředí, v němž se jedinec nachází. Pokud je někdo postaven do role vůdce, či vítěze, bude se v jeho tělo produkovat „hormon agrese“ ve vyšším množství, a to i dokonce pokud je tato výhra či vůdcovství nezávislé na vůli subjektu. Na toto téma byl též výzkum s univerzitními studenty. Studenti měli vyhrát či prohrát pět dolarů pokud uhodnou, zda padne orel nebo pana. I když šlo v tomto případě o náhodu, studentům, kteří si typovali správně, byli

vystavení též vyššímu vyplavování testosteronu. (Hamer, 2003)

5 Psychologická diagnostika agrese

S problematikou diagnostiky agrese a agresivity se setkáváme především v oblasti penitenciární psychologie, kde je hojně využívána. Samotná diagnostika agrese i v tomto prostředí je poměrně složitý problém, jehož povahu se pokusíme nastínit v nadcházejícím textu. Diagnostikou agrese v oblasti penitenciární psychologie se zabývá především český autor J. Čepelák.

„Diagnostika agresivity u odsouzených se většinou neprovádí specifickými testy, ale používají se spíše různé škály komplexních testů osobnosti, které mají širší psychodiagnostický záběr, např. MMPI, TAT, Freiburgský osobnostní inventář (obsahuje škálu agresivity), u mladistvých i Jessnessův inventář osobnosti, zaznamenávající škálu manifestní agrese. Lze také použít Rorschachův test, ovšem ten bývá u odsouzených málokdy validní“ (Němcová, 2008 s. 54)“

„Manifestace agresivity bývá patrná i z kresebných metod, například z kresby postavy či testu kresby stromu, ovšem hodnocení výsledků těchto projektivních kresebných metod může být značně subjektivní. Důležité pro zkoumání agresivity je také bezprostřední pozorování a psychodiagnostický rozhovor. Vhodným diagnostickým nástrojem penitenciární diagnostice, obsahujícím i škálu agresivity, je dotazník CAQ. Tento dotazník obsahuje i normy pro vězeňskou populaci a má i tzv. lži skór. V české penitenciární psychologii se dříve k diagnostice agresivity a hostility hojně užíval dotazník BDI. Jeho prostřednictvím bylo například zjištěno, že při vstupním vyšetření měli recidivisté v průměru vyšší celkový skór agresivity a hostilis, než prvověznění. Po roce věznění se při retestování stejných osob zvýšil skór fyzické agresivity, stejně tak iritabilita a verbální agresivita“. (Čepelák, 1982 in Němcová, 2008 s. 55).

6 Souhrn teorií o agresi a agresivitě

Z uvedených koncepcí vyplývá, že agrese je spíše dispozice, nebo vlastnost získaná v raných údobích života. Je zde předpoklad, že pokud se s agresivními sklony nebude nějakým konstruktivním způsobem pracovat, je tu možnost že se budou tyto agresivní sklony spíše umocňovat, než aby se jich osobnost zbavovala, a to z výše uvedených důvodů, jako mohou být právě instrumentální formy agrese nebo agrese jako způsob utužování vlastní osobní integrity a jako forma zacházení se světem. Je zde i předpoklad, že pokud je osoba již takto agresivně založena, dojde u ní k takzvané ztrátě soucítění, jež je popsána v „Násilí a agrese a psychologie moci“. Poněšický (2004) též uvádí, jaké profese jsou k této ztrátě soucítění nejnáchylnější.

Výsledky těchto koncepcí o agresi i agresivitě v sobě mají, aniž by to bylo přímo explicitně vyjádřeno, tendenci zpětnovazebného ovlivňování (viz serotoninová hypotéza, či agrese jako instrument k dosažení cíle z behavioristického pohledu) je proto nasnadě uvažovat, že pokud už jednou člověk sáhne k takovému repertoáru jednání, bude v něm spíše pokračovat s narůstající intenzitou, než aby se ho zbavoval. Pokud se jedná o řezníky, (Čermák, 2003) jejich profese, chtě nechtě, v sobě zahrnuje agresivní formy chování. Dalším příkladem zpětnovazebného ovlivňování osobnosti v míře agrese může být agresivní bdělost popsaná Študentem jako: „Chorobná pohotovost ke zlosti a agresivním projevům, nemající adekvátní podnět a obsah, která vede při delším trvání a nadměrné intenzitě k hostilním postojům k okolí a k závažným poruchám jednání a interpretace skutečnosti.“ (Študent, 1966 str. 216) Vzniká v tom případě, pokud je osoba nastavena k boji a dává najevo svou aroganci, podněcuje v okolí ospravedlnitelné nepřátelství. V tomto případě jedinec neustále anticipuje odplatu

za své chování a je naladěn trvale agresivně. (Čermák, 1998). Výše popsaným zpětnovazebným principem se tyto agresivní tendence mohou stupňovat až do společensky nepřijatelné míry. Špičky toho pomyslného ledovce můžeme též vysledovat v mediích.

V teoretické části byly probrány základní přístupy k agresi z pohledu nejrozličnějších psychologických škol. Problematika agrese se jeví jako velmi složitá a komplexní záležitost a všechny výše zmíněné směry se v na tuto problematiku koukají z jiných úhlů pohledu. Základní rozdíl mezi těmito přístupy k agresi spočívá v původu agrese, tedy v tom, zda má jedinec od přirozenosti tendence chovat se agresivně v různých situacích či nikoliv. Některé teorie jako třeba ty biologicky orientované jsou spíše toho názoru, že agrese je dispozice vázaná na určité biochemické reakce v těle či že je možné ji zdědit určité dispozice k agresivnímu chování. Jiné teorie nám zase říkají, že agrese sice dispozice není, ale že se člověk učí agresivnímu jednání v brzkých údobích života. Toto nastavení v něm přetrvává po celý život jako třeba nejrozličnější analytické směry. Některé teorie tento problém vůbec neřeší, a popisují pouze to, za jakých okolností člověk sáhne k repertoáru agresivního chování. Neuvažují přitom, že stejná situace v někom vyvolá tendence k násilí či agresivitě v jiném spíše strach či stud. Obchází proto tento základní problém. Behavioristická koncepce vidí agresivní nastavení jedince naprosto opačně než například analytické či biologické směry a tvrdí, že se jedná o absolutně naučenou vlastnost. Vystává nám tedy základní problém a zároveň jeden z největších rozdílů mezi zmíněnými teoriemi. Je agrese dispozice a disponují tímto nastavením od přírody někteří jedinci více a jiní méně, nebo se jedná o vlastnost získanou v průběhu života?

Většina výzkumů (zvláště těch biologicky orientovaných), která se snažila odhalit původ agrese a experimentálně ho ověřit pracovala se vzorkem vězňů, vojáků či boxerů u kterých je předpoklad, že budou mít míru agresivity zvýšenou. Tento postup se jeví jako nevhodný pro zkoumání původu agrese či její dispozicity, protože jak již bylo v předchozí kapitole napsáno, je agrese velmi dobře zpětnovazebně ovlivňována a delší působení v prostředí, kde je agresivní nesoucité chování standardem bude jeho výskyt mnohem větší. Tímto způsobem orientované výzkumy proto nezjišťují její původ či dispozicitu, ale pouze biologické koreláty agresivního chování.

7 Formulace výzkumného problému a cílů práce

Náš výzkum je rozdělen do dvou částí, pracovně jsme je nazvali substudie číslo 1 a substudie číslo 2. V substudii číslo 1 řešíme, zda jsou lidé, kteří mají vyšší míru agresivity a kteří si úmyslně vybírají studium oboru řezník, uzenář, aby mohli sociálně přijatelným způsobem svou agresi vybit. Učně prvního ročníku volíme proto, abychom předšli ovlivnění míry agrese naučenou látkou a praxí

V substudii číslo 2 zjišťujeme, zda výkon profese řezník bourač ovlivňuje míru agresivity. Vzhledem k některým teoriím agrese a agresivity popsané v teoretické části práce, se domníváme, že ano. Respondenty v tomto případě byli řezníci bourači s minimálně pětiletou praxí.

8 Substudie číslo 1

8.2 *Formulace výzkumného problému a cíle práce v substudii číslo 1*

Cílem naší práce je proto zjistit, zda jedinci se zvýšenou mírou agrese, budou preferovat určitý typ zaměstnání. Zda existují agresivní jedinci, u nichž je možné předpokládat, že se s vyšší mírou agrese již narodili nebo ji získaly v raných etapách života, jak se někteří badatelé domnívají.

Očekáváme, že v populaci existuje určitá skupina lidí, která má nejen aspirace ale i, „vnitřní nastavení“ právě pro výkon některé z těchto profesí. Z tohoto pohledu je možné uvažovat, že cílová skupina bude vykazovat zvýšenou míru agrese, která se projeví v dotazníkovém šetření.

K našemu výzkumu, jsme vzhledem k malému vzorku výběrového souboru přistupovali jako k pilotní diferenciální studii. Studie byla provedena kvantitativně, dotazníkovou metodou, inventářem Busse Durekeyové, určeným pro diagnostiku agresivity.

8.3 Výběrové soubory substudie číslo 1

Jako soubor vhodný pro testování agrese a její dispozicity, byli vybráni žáci odborných učilišť, obor řezník, uzenář. Záměrně jsme vybrali první ročníky, abychom předešli ovlivnění jejich agrese již naučenou látkou či praxí, která by v našem případě působila jako nežádoucí proměnná. Soubor probandů by se dal nazvat samo výběrovým souborem. Byli vybráni právě žáci tohoto oboru, protože řezníci jsou chápáni podobně jako boxeři, či vojáci, právě pro podstatu jejich profese. Vzhledem k nízkému zájmu o obor bylo probandů ve výběrovém souboru jen sedm. Jako kontrolní soubor nám posloužili též žáci prvního ročníku odborného učiliště, ovšem z jiného oboru než je obor řezník, uzenář. Vzhledem k tomu, že inventář BDI nemá normy pro naši populaci, nezbyvá nám než najít vhodný výběrový soubor, abychom ho s kontrolním souborem, mohli porovnat. V samo výběrovém souboru byli pouze muži, rozhodli jsme se, že do kontrolního souboru zahrneme též pouze muže. Předejdeme tak zkreslení výsledků, protože ženy obecně vykazují nižší míru agrese než muži a jejich přítomnost ve skupině by pro nás znamenala další nežádoucí proměnou. Vzhledem k tomu, že v poslední době upadá zájem ze strany studentů a žáků o námi sledovaný obor, je i výběrový soubor poměrně malý. Do kontrolního souboru jsme vybrali stejný počet respondentů, jako je ve výběrovém souboru. V obou výběrových souborech bylo po 7 studentech ve věkovém rozmezí 15-16 let, potravinářského učiliště Jeseník.

8.4 *Způsob získávání dat a rozhodnutí o metodách v subsidii číslo 1*

Data byla získávána standartizovanou psychometrickou metodou, inventářem Busse Durkeeové, který byl do češtiny přeložen mjr. PhDr. J. Cepelákem, CSc. Při výběru metod jsme uvažovali o dvou metodách, sledující agresí a to právě BDI a hand test (test ruky).

Hand test se jevil pro naše účely jako méně vhodný. Jedním z nevýhod v našem případě byla nemožnost skupinového zadání tohoto testu, vzhledem k tomu, že se jedná o projektivní test. Vzhledem k tomu, že data byla získávána ve třídě před výukou, jevílo se individuální získávání dat jako nemožné. Další nevýhodou Hand testu je v našem případě jeho proměnlivost v čase. Výsledek Hand testu je citlivý na aktuální psychický stav probanda. (Svododa, 1999) V našem výzkumu jsme se snažili postihnout dispozicitu agrese a ne její aktuální stav i z tohoto důvodu jsme shledali Hand test jako nevhodnou metodu pro naše účely.

8.5 *Inventář agresivity BDI*

Inventář BDI má dvě verze, jedna verze je kartičková druhá dotazníková. Kartičková verze se vyhodnocuje „minesotským“ způsobem pomocí ustřižených rohů, značek na kartičkách atd (Svododa, 1999). Zadání této metody v kartičkové verzi je nutné provést individuálně, což v našem případě nebylo možné, použili

jsme proto dotazníkovou formu, u které skupinové zadání a vyplnění inventáře není problém. Dále se nám tato metoda jeví jako adekvátní pro potřeby naší práce právě pro její poměrně solidní stabilitu v čase. Při testování její stability v čase byla naměřena korelace 0,82 po pětitydenním intervalu. Můžeme proto předpokládat, že sklony k agresi budou spíše stabilní a tudíž můžeme uvažovat i o jejím dispozičním charakteru.

BDI se skládá z osmi subškál, tedy tříd či položek, které autoři testu považují za základní podtřídy agrese.

Fyzická agrese (přímá agrese)

V této položce je zahrnuto používání fyzického násilí proti osobám, nikoli proti předmětům, jedná se proto o rvačky apd.

Nepřímá agrese

Pod tuto položku spadá takové jednání jako např. Zlomyslné pomluvy, kanadské žertíky smyslu. Osoba v tomto případě není napadána přímo, nýbrž záludnými prostředky. V této položce nepřímé agresivity je zahrnuto takové chování, jako je například bouchání dveřmi či jiné výlevy rozčilení. Nesměřuje přímo k žádné konkrétní osobě nýbrž k neživým věcem.

Popudlivost (irritabilita)

Do této kategorie spadá tendence silně reagovat na malé provokace. Rozčilení se pro maličkost. Patří sem hrubiánství, prchlivost, podrážděnost a bručounství.

Negativismus

Jde o jednání namířené proti autoritám, zahrnuje to neochotu spolupracovat, může kolísat od pasivní neochoty až po explicitní odpor proti pravidlům a normám obyčejům a zvyklostem

Resentiment

V této třídě je zahrnuto takové chování jako žárlivost, zanevření na druhé, pocity zlosti na svět pro skutečné nebo domnělé špatné zacházení.

Podezíravost

Jde o projíkování hostility na jiné lidi. Může kolísat od pouhé nedůvěry k lidem či ostražitosti vůči nim až po přesvědčení že mají v plánu subjektu reálně ublížit. Velmi vysoký skóre v této subškále by mohl ukazovat až na paranoidní projevy jedince

Verbální agrese

Negativní afekt vyjádřený ve stylu a obsahu řeči. Styl zahrnuje hádání se, hulákání, ječení atd. Obsahem je vyhrožování, klení a přehnané kritizování.

Pocity viny

Jde o soubor pocitů, že je člověk špatný, že ukřivdil, a trpí výčitkami vědomí. Tato poslední položka zahrnuje spíše agresivní chování zaměřené inrapersonálně. Byla do testu zahrnuta až později v rámci jedné z teorií agrese, která bere v úvahu, že agresivní chování a jednání nemusí být vždy zaměřeno na okolí. (Cepelák, no date, str. 3-4)

Data, jak už bylo řečeno, byla získávána skupinovým zadáním testu. Skupinová administrace testu byla nevyhnutelná a nutná, jelikož respondenti jsou žáci učiliště a sběr dat probíhal v rámci vyučovací hodiny po domluvě s vedením školy. Výhodou skupinového zadávání testu je jeho anonymita, která byla dodržena i v našem případě. Probandi tedy nemuseli mít skon ukazovat se v lepším světle, jak by tomu mohlo být při individuální administraci metody.

Vzhledem k tomu, že agresivní chování je velmi komplexní forma chování, rozhodli se autoři metody rozdělit subškály do dvou faktorů. Faktor hostilis, sem spadá: resentment, podezřívavost a pocity viny. Druhý faktor, faktor agrese je sycen těmito subškálami: fyzickou agresí, verbální agresí, nepřímou agresí a negativismem. Vzhledem k tomu, že se v naší studii zabýváme spíše agresí než hostilitou, rozhodli jsme se analyzovat druhý faktor, faktor agrese a především pak agresi fyzickou, protože nejlépe odpovídá našemu pojetí agrese. (Cepelák, no date)

8.6 Formulace hypotéz substudie číslo 1

H1: Výběrový soubor řeznických učňů bude vykazovat signifikantní rozdíl na škále fyzické agrese měřené inventářem BDI, oproti respondentům v kontrolním výběrovém souboru učňů.

H2: Výběrový soubor řeznických učňů bude vykazovat signifikantní rozdíl na škále nepřímé agrese v inventáři BDI oproti kontrolnímu výběrovému souboru učňů.

H3: Výběrový soubor řeznických učňů bude vykazovat signifikantní rozdíl na škále iritability měřené inventářem BDI, oproti respondentům

v kontrolním výběrovém souboru učňů.

H4: výběrový soubor řeznických učňů bude vykazovat signifikantní rozdíl na škále verbální agrese měřené inventářem BDI, oproti respondentům v kontrolním výběrovém souboru učňů.

8.7 Rozhodnutí o výběru metod pro analýzu dat v substudii číslo 1

Pokud přistoupíme k analýze a zpracování dat, musíme se nejdříve zaměřit, zda budeme používat parametrické či neparametrické statistické metody. Vzhledem k tomu, že máme data pouze klasifikační a námi sledované soubory se rozpadají do dvou skupin, dle jasně daných kritérií, které jsou v našem případě příslušnost či nepříslušnost ke studijnímu oboru řezník, uzenář, uvažujeme spíše o metodách neparametrických. Neparametrických testů užijeme v našem případě také proto, že námi vybraný soubor je poměrně malý a stejně tak počet získaných dat. V tomto případě je užití parametrických metod vyloučeno. Nevýhodou neparametrických metod je ovšem to, že jsou méně citlivé než metody parametrické, ovšem vzhledem k naší diferenciální studii je jejich užití nemožné (Reiterová, 2008)

Pro analýzu dat jsme se z řady neparametrických testů rozhodli použít U-test. Tento test vyvinuly Mann a Whitney. Test zjišťuje, zda jsou dva soubory vybrány z téže populace, což je pro účely naší diferenciální studie vhodné. Mann Whitneyův U-test neoperuje s naměřenými hodnotami, ale používá ordinální hodnoty. (Claus a Exner, 1988)

Nulová hypotéza tohoto testu nám říká, že soubory jsou vybrány z téže populace. Hodnotícím kritériem je v našem případě U, které vypočteme a poté srovnáme s tabulkovým U, které Mann a Whitney propočítaly pro výběr o rozsahu až o 8 subjektech, na dané hladině významnosti, která je v našem případě $\alpha=0,05$. Z vypočítaných U pro porovnání s tabulkovou hodnotou vždy vybereme to menší z nich. Nulovou hypotézu přijímáme tehdy, pokud $U(\alpha=0,05) >$ tabulková hodnota a říkáme tedy, že soubory byly vybrány ze stejné populace (Reiterová, 2008)

8.8 Výsledky substudie číslo 1

Naměřené hodnoty v jednotlivých škálách testu:

Tabulka číslo 1 – výběrový soubor oboru řezník, uzenář prvního ročníku

ID	1)fyzická agrese	2)Nepřímá agrese	3)iritabilita	4)negativismus	5)resen-timent	6)pode-zíravost	7)verbální agrese	8)pocity viny
1	8	3	2	3	1	6	8	1
2	7	4	2	2	5	6	4	4
3	8	6	7	2	1	5	9	2
4	6	5	2	3	7	6	9	7
5	4	3	5	3	5	7	8	1
6	7	5	7	4	5	3	11	1
7	10	4	7	3	8	7	11	5

tabulka číslo 2- Kontrolní skupina, žáci jiných oborů, první ročník

ID	1)fyzická agrese	2)Nepřímá agrese	3)iritabilita	4)negativismus	5)resen-timent	6)pode-zíravost	7)verbální agrese	8)pocity viny
8	7	5	4	0	0	0	8	2
9	5	4	5	0	1	1	10	1
10	2	4	5	1	0	2	5	3
11	1	4	3	2	0	1	6	0
12	2	7	3	2	4	4	3	4
13	8	8	8	2	5	2	12	3
14	2	4	3	1	0	0	6	1

Vzhledem k tomu, že jednotlivé subškály testu nemají stejnou hodnotu, převedli jsme naměřené hodnoty na standardní skóry, a zároveň jsem omezili výběr subškál testu pouze na faktor agrese.

Tabulka číslo 3 -Výběrový soubor, žáci boru řezník, uzenář prvního ročníku:

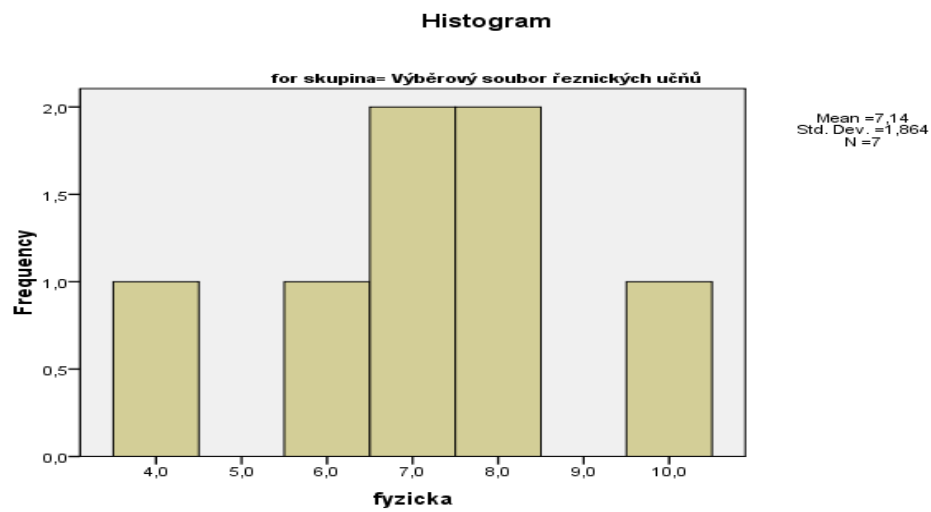
ID	1)fyzická agrese	2)Nepřímá agrese	3)iritabilita	8)verbální agrese
1	8,0	3,3	1,8	6,2
2	7,0	4,4	1,8	3,1
3	8,0	6,6	6,4	6,9
4	6,0	5,5	1,8	6,9
5	4,0	3,3	4,6	6,2
6	7,0	5,5	6,4	8,5
7	10	4,4	6,4	8,5

Tabulka číslo 4 -Kontrolní skupina, žáci jiných oborů, první ročník:

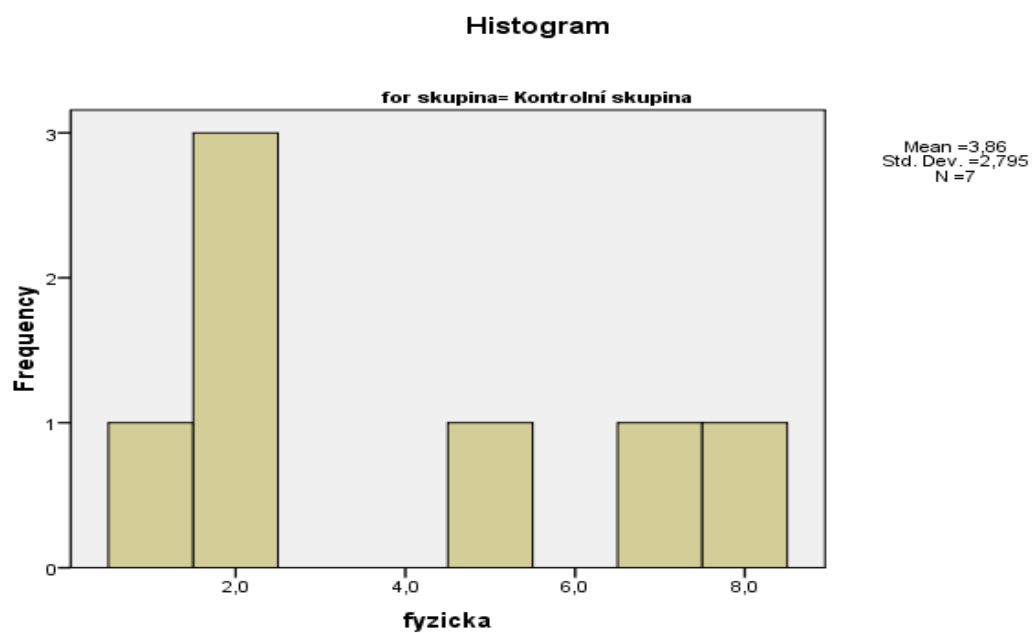
ID	1)fyzická agrese	2)Nepřímá agrese	3)iritabilita	8)pocity viny
1	7,0	5,5	3,6	6,2
2	5,0	4,4	4,6	7,7
3	2,0	4,4	4,6	3,9
4	1,0	4,4	2,7	4,6
5	2,0	7,7	2,7	2,3
6	8,0	8,8	7,3	9,2
7	2,0	4,4	2,7	4,6

Histogramy jsme použily pro znázornění rozdílu v míře fyzické agrese. Z histogramů je též vidět, že se nejedná o normální rozdělení v populaci. Histogramy znázorňují míru fyzické agrese u výběrového a kontrolního souboru.

Graf číslo 1- histogram míry fyzické agrese

Graf číslo 2- histogram míry fyzické agrese

9 Analýza dat substudie číslo 1

k analýze dat jsme použily Mann-Whitneyův U-test

Tabulka číslo 5 – celkové pořadí standardních skóre naměřených v testu. Součet pořadí a průměry.

Skupina		N	Mean Rank	Sum of Ranks
Fyzická agrese	Výběrový soubor řeznických učňů	7	9,71	68,00
	Kontrolní skupina	7	5,29	37,00
	Total	14		
Neprima agrese	Výběrový soubor řeznických učňů	7	6,57	46,00
	Kontrolní skupina	7	8,43	59,00
	Total	14		
Iritabilita	Výběrový soubor řeznických učňů	7	7,29	51,00
	Kontrolní skupina	7	7,71	54,00
	Total	14		
Verbální agrese	Výběrový soubor řeznických učňů	7	8,57	60,00
	Kontrolní skupina	7	6,43	45,00
	Total	14		

Tabulka číslo 6- statistická analýza dat

	Fyzická agrese	Neprima agrese	Iritabilita	Verbální agrese
Mann-Whitney U	9,000	18,000	23,000	17,000
Wilcoxon W	37,000	46,000	51,000	45,000
Z	-2,007	-,870	-,195	-,966
Sig. (2-tailed)	,045*	,384	,845	,334

Signifikantní rozdíl mezi skupinami na hladině významnosti $\alpha=0,05$ se projevil pouze na škále fyzické agrese. U této subškály zamítáme nulovou hypotézu, která říká, že oba soubory jsou ze stejné populace. Rozdíl mezi skupinami analyzovaný Mann-Whitneyovým U-testem u fyzické agrese je

významný. U zbylých sledovaných subškál se statistická významnost neprojevila, a proto přijímáme nulovou hypotézu na hladině významnosti $\alpha=0,05$ a tvrdíme, že jsou ze stejné populace.

9.2 Zhodnocení platnosti hypotéz substudie číslo 1

Hypotézu 1, která tvrdila, že výběrový soubor řeznických učňů bude vykazovat signifikantní rozdíl na škále fyzické agrese, v porovnání s kontrolním souborem učňů přijímáme.

Hypotézu 2, která tvrdila, že výběrový soubor řeznických učňů bude vykazovat signifikantní rozdíl na škále nepřímé agrese, v porovnání s kontrolním souborem učňů se zamítáme. Platí nulová hypotéza.

Hypotézu 3, která tvrdila, že výběrový soubor řeznických učňů bude vykazovat signifikantní rozdíl na škále iritability, v porovnání s kontrolním souborem učňů se zamítáme. Platí nulová hypotéza

Hypotézu 4, která tvrdila, že výběrový soubor řeznických učňů bude vykazovat signifikantní rozdíl na škále verbální agrese, v porovnání s kontrolním souborem učňů se zamítáme. Platí nulová hypotéza

10 Substudie číslo 2:

10.2 Formulace výzkumného problému a cíle práce substudie číslo 2

Jak již bylo popsáno v teoretické části a v kapitole 5 výzkumné části číslo jedna, otázka lidské agrese a agresivity je komplikovaný a komplexní problém. Některé teorie, jež se zabývají agresí a agresivitou u člověka jsou toho názoru, že se jedná o vlastnost vrozenou, danou nám všem bez rozdílu. Jsou tu i názory, že agrese je dispozice vázaná na určité biochemické reakce v těle či že je možné zdědit určité dispozice k agresivnímu chování. Jiné říkají, že člověk se rodí bez této vlastnosti a teprve v brzkých údobích života se agresivnímu chování učí, toto nastavení v něm pak přetrvává po celý život. Některé teorie problém dispozicity či získání agrese v průběhu života vůbec neřeší a popisují pouze to, za jakých okolností člověk sáhne k repertoáru agresivního chování. Neuvažují přitom, že stejná situace v někom vyvolá tendence k násilí či agresivitě v jiném spíše strach či stud. Další teorie, zvláště ty behavioristicky orientované naopak tvrdí, že agresi je možné podmiňovat. To znamená, že agresivnímu chování se učíme a agresivními se stáváme až teprve v kontaktu s okolím. (Bandura, 1961). Některé výzkumy opravdu ukazují, že ve specifickém prostředí, jako třeba věznice (pokud jsme tomuto prostředí dlouhodoběji vystaveni) naše agrese stoupá, alespoň co se skórování v inventáři agrese BDI týká. (Čepelák, 1982)

Ve výzkumné části číslo 1 jsme se snažili dokázat (v souladu s mnohými teoriemi), že agrese je dispozice. Že v populaci jsou jedinci mající míru agrese vyšší. Snažili jsme se dokázat, že tito jedinci budou volit specifická povolání v našem případě povolání řezníka, kde je možnost svou agresi uplatnit sociálně

přijatelným způsobem. Jako výzkumný vzorek jsme volili učně prvního ročníku oboru řezník, uzenář. Učně prvních ročníků jsme volili proto, abychom předešli ovlivňování agrese již naučenou látkou nebo dokonce praxí. Navzdory poměrně malému vzorku (zájem o tento studijní obor upadá, což dokazuje nábor studentů do tohoto oboru jednou za tři roky) se nám náš předpoklad potvrdil a skutečně žáci oboru řezník, uzenář vykazovali na škále fyzické agrese, měřené dotazníkem agresivity BDI, signifikantně vyšších skóre, než kontrolní skupina učňů z jiných oborů odborných učilišť.

Ve výzkumné části 2 bychom se rádi zaměřili na zpětnovazebné ovlivňování agrese popsané například Čermákem (1998). Rádi bychom dokázali, že míra agrese a agresivity bude u výběrového souboru řezníků bouračů vyšší než u souboru učňů. K tomuto předpokladu nás vedou hned tři hypotézy. Jedna již byla nastíněna. Jedná se o Čermákem popsanou zpětnou vazbu. Další předpoklad, proč by řezníci bourači měli mít míru agrese vyšší, stojí na principech behaviorismu, kdy za moment pevnění agresivního chování bereme plat, který řezníci dostávají za to, že se agresivně chovají. A konečně třetí důvod proč předpokládáme u této skupiny vyšší míry agrese je již Študentem (1966) zmíněná ztráta soucítění. Neklademe si za cíl zjistit, který z těchto tří důvodů je tím hlavním či jediným, který stojí za agresivním chováním řezníků bouračů, nebo jak se tyto faktory mající za vinu vyšší míru agrese ovlivňují. Klademe si za cíl zjistit, zda pracovní prostředí, v němž se řezníci bourači vyskytují a samotný výkon profese, bude ovlivňovat míru agrese měřené inventářem agresivity BDI.

10.3 **Výběrový soubor substudie číslo 2**

V další části našeho výzkumu jsme se, jak bylo již v první části výzkumu v plánu, rozhodli pro výběr řezníků bouračů s minimálně pětiletou praxí. Pro toto kritérium jsme se rozhodli proto, aby probandi měli dostatek času seznámit se s prostředím jatek a aby bylo jisté, že na ně toto prostředí dostatečně působilo. V praxi se ukázalo, že tento požadavek je nad míru splnitelný a délka praxe u jednotlivců dalece přesahuje pět let. Průměrná délka praxe je

Výběr jednotlivých probandů probíhal přes instituce. V praxi to pak znamenalo, že jsme našli, nejčastěji na internetu, provozovny a masokombináty, kde probíhá jateční činnost. Po domluvě s vedoucím provozovny, v případě větších výrobních celků s vedoucím daného úseku, jsme přijeli na místo a začali s testováním probandů. Respondenti byli vyšetřováni většinou v zasedací místnosti provozovny skupinově. V případě jedné provozovny byli probandi vyšetřováni individuálně v jejich „kanceláři“ což umožnilo navázání užšího kontaktu s probandy a také to umožnilo zaznamenání výpovědí během vyplňování dotazníků.

V praxi jsme naráželi na několik, z naší strany, problémů. Jateční činnost se v poslední době stává zakázkovou a centralizovanou činností. Už jen malé procento masokombinátů bourá své vlastní maso, a pokud ano, tak jen v malé míře. Naši probandi byli ze tří provozoven. V jednom případě se nám podařilo dostat právě do většího centrálního podniku (spíše soukromé firmy) jejichž zaměstnanci jsou vysíláni do různých koutů České republiky (ale i do zahraničí), kde provádějí pouze zakázkové bourání a řezání zvířat. V praxi se jednalo o mladší muže do čtyřiceti let, kteří byli poměrně dobře placeni. Na druhou stranu

se vyznačovali tím, že byli často mimo domov a spávali po ubytovnách. Zbylé dva masokombináty měli zastoupení bouračů poměrně malé, v jedné provozovně byli pouze dva, ve druhé jich bylo pět, z celkového počtu 18 bouračů. Tito bourači kromě, bourání zvířat vykonávali i jiné řeznické práce, jako třeba vykosťování.

Tabulka číslo 7- přehled údajů sebezposuzovacího dotazníku

ID	věk	déla praxe	FZ	PZ	FP	PN	RO
1	32	15	8	8	6	8	1
2	55	40	10	5	10	5	10
3	27	7	8	8	5	7	3
4	39	11	9	4	7	6	5
5	42	20	9	9	7	6	6
6	34	15	9	8	4	7	4
7	53	41	8	8	8	6	3
8	27	5	7	5	4	3	7
9	30	13	10	5	9	5	5
10	27	5	8	5	5	3	8
11	31	12	9	7	4	5	2
12	41	20	9	7	5	5	4
13	34	17	9	6	5	4	5
14	41	23	8	7	5	5	5
15	37	12	7	4	5	3	2
16	27	6	9	5	4	3	7
17	29	6	9	6	6	7	5
18	43	23	8	5	4	3	7

Průměrný věk účastníků je 36 let, průměrná délka praxe je 16 let.

Všem účastníkům výzkumu byla zaručena naprostá anonymita, výstup z výzkumu a finanční příspěvek ve výši 200kč

10.4 ***Způsob získávání dat a rozhodnutí o metodách v substudii číslo 2***

V pokračování našeho výzkumu jsme se rozhodli pro sběr dat použít opět

inventář agresivity Busse a Darkeeyové. Vedli nás k tomu jednoduché důvody jako je možnost statistického porovnání obou testovaných skupin. Projektivní Hand test jsme i v pokračování výzkumu vyloučili, jelikož až na dvě výjimky nebyla možnost testovat probandy individuálně. Vyloučili jsme ho též z důvodu jeho spíše aktuálního charakteru. V našem výzkumu se zaměřujeme na agresi jako na relativně stálou vlastnost osobnosti. V pokračování výzkumu jsme k inventáři agresivity BDI připojili ještě dotazník struktury a dynamiky aktuálních psychických stavů SUPOS 7. Tento dotazník jsme volili z toho důvodu, abychom zjistili, zda výkon profese bourače bude nějakým jiným způsobem ovlivňovat psychiku probandů, pokud se neprokáže, že by ji ovlivňoval v míře agrese. Inventář agresivity Busse a Darkeeyové jsme popsali v kapitole 7.4.

10.5 **SUPOS 7**

SUPOS 7, jehož autorem je Oldřich Mikšík (1993), umožňuje předvídat nebezpečí vzniku a rozvoje tzv. „kritického psychického stavu“ a předcházet nežádoucím účinkům psychického selhávání. Psychický stav je zde pojímán jako dynamická veličina, pro jejíž hodnocení je postihována hladina obecné aktivace psychické činnosti, svérázné psychické vyladění, a to vzhledem k situačním komplexům, na jejichž základě je daný psychický stav aktualizován, i k interakčním důsledkům, ke kterým vede. Jedná se tedy o dvě základní složky psychického stavu: kognitivní emotivní (prožitkovou) složku a aktualizovaný stav, který je spjat s určitou činností všech systémů organismu.“ (Matušinec, 2011 s. 54)

Adjektiva, na jejichž základě se hodnotí povaha, míra a kvalita prožívání a aktivace, resp. povaha aktualizovaného či obvyklého (pro toho kterého jedince

příznačného) psychického stavu jsou výsledkem multivariační faktorové analýzy širokého souboru původních položek předchozích variant postihování struktury a dynamiky aktuálních stavů v rozmanitých situačních kontextech. Ve svém komplexu umožňují postihovat psychický stav podle proporcionálního zastoupení následujících komponent v jeho celkové, integrované struktuře:

PE - psychická pohoda (pocit spokojenosti, příjemného naladění a příznivého psychického „nažhavení“ provázeného často prožitky euforie a sebedůvěry). Zde jde o to, nakolik se daný jedinec cítí svěžím a spokojeným, psychicky vyrovnaným a klidným, resp. optimistickým a dobře naladěným;

A - aktivnost, činorodost (pocit síly a energie spojené s prahnutím po akci). Jde tudíž o zvýrazněnou pohotovost k aktivní interakci s dynamikou situačních proměnných, definovatelnou takovými kvalitami psychických jevů, jako je činorodost a průbojnost;

O - impulzivita, odreagovávání se. Jde v podstatě o neřízené, spontánní uvolňování energetického napětí a psychických tenzí (na základě emocionální impulzů při oslabení racionální sebekontroly, vnitřních útlumů). Je definovatelná náladovostí, obtížným sebeovládáním, výbušností, podrážděností a nekorigovanou agresivitou;

N - psychický nepokoj, rozlada. Jedná se o takový typ psychického napětí (resp. „nažhavení“), kdy člověk prožívá (mnohdy blíže nespecifikované) psychické tenze a přitom nenachází ventily pro jejich uvolňování. Projevuje se psychickým a motorickým neklidem, rozmrzelostí, nespokojeností, resp.

netrpělivostí a roztěkaností;

U - úzkostné očekávání, obavy. Jde o astenické prožívání psychického napětí při nejistém či „ohrožujícím“ vývoji situace, jemuž chybí pohotovost k interakci v určitém směru (prožívání budoucího možného situačního vývoje se u daného jedince aktualizuje v podobě prožívání, nikoli však v pohotovosti k řešení situačních komponent). Jde tudíž o komplex takových pocitů a projevů člověka, jako jsou pocity nejistoty, prožitky psychického napětí, úzkostná nálada, obavy z možných důsledků budoucího aj.;

D - psychická deprese, pocity vyčerpání. Jde o komplex pocitů a stavů, jejichž nejprůzračnějším znakem je snížená pohotovost k interakci se situačními proměnnými (tj. tendence k pasivitě, odstoupení) spolu s apatií (nulovou „nažhaveností“, tenzí). Patří sem takové jevy v prožitcích a projevech, jako je pesimismus, otrávenost, pocity slabosti a zmoženosti, apatie;

S - sklíčenost, jako pasivní prožívání negativních důsledků prodělané psychické zátěže, přizpůsobení situačních proměnných (tzn. obrácení prožitků psychického napětí nikoli ven, k interakcím s prostředím, ale „dovnitř“). Jde o takové prožitky, které lze vyjádřit adjektivy: smutný, osamělý, přecitlivělý, nešťastný.

Pocity a stavy jsou sestaveny do 2x2 sloupců takovým způsobem, aby byl vyplněný záznamový arch snadno hodnotitelný. U posuzovacích škál SUPOS 7 sytí každou komponentu vždy jedna položka z každého sloupce, a to v tom pořadí, v jakém jsou komponenty uvedeny v předtisku pro záznam hrubých skóre

a proporcí pod jejich indexem. Celkové hrubé skóry pro každou komponentu získáme součtem zatržených hodnot, sytících tu kterou komponentu. (Mikšík, 1993)

Po sečtení všech položek dostaneme celkovou kvalitu psychického stavu. Vzhledem k tomu že komponenty PE a A mají pozitivní konotaci na rozdíl od položek O, N, U, D a S (které mají jazykovou konotaci negativní) započítáváme do celkové sumy opačné hodnoty (u položek PE a A), než jaké zakroužkovali probandi. Obecně platí, že čím je součet položek, tedy suma větší, tím horší je kvalita psychického stavu. Naopak čím menší, je celkové skóre probanda tím se zvedá celková kvalita psychického stavu.

10.6 ***Sebeposuzovací dotazník***

Pro získání většího množství informací od probandů a o probandech, jsme je požádali o vyplnění sebeposuzovacího dotazníku. Tento dotazník obsahoval informace o přístupu nadřízených (PN), zjišťoval, jak jsou respondenti spokojeni s finančními podmínkami (FP), jak posuzují svou práci z hlediska fyzické zátěže (FZ) a psychické zátěže (PZ), jak jsou spokojeni rodinnou situací (RO) v neposlední řadě také důležité informace o délce výkonu profese. Tento dotazník byl probandům zadán z důvodu odfiltrování nežádoucích proměnných. Abychom předešli zkreslení výsledků, například díky špatným pracovním podmínkám a špatnému přístupu nadřízených či nesnesitelné rodinné atmosféře, což by mohlo mít za následek například nárůst iritability v dotazníku agresivity BDI, rozhodli jsme se dotazník přiložit k testové baterii. Otázky které se v sebeposuzovacím dotazníku objevují, jsou převzaté z inventáře pracovního stresu IPSS. Probandi hodnotili výše zmíněné situace na škále od 1 do 10. Dotazník je součástí příloh.

10.7 **Rozhodnutí o výběru metod pro analýzu dat substudie číslo 2**

Při zvažování o výběru metod pro analýzu dat se nejprve zaměříme, na to zda použijeme metody parametrické či neparametrické. Vzhledem k rozsahu našeho výběrového souboru a vzhledem k tomu, že nemáme větší vědomosti o tvaru rozdělení dat, volíme stejně, jako v první části výzkumu neparametrické statistické testy. (Hendl, 2004). Užití neparametrických testů má tu nevýhodu, že zpracování údajů těmito metodami je méně citlivé, než zpracování výsledků metodami parametrickými, nicméně vzhledem k velikosti souboru se užití neparametrických metod nevyhneme.

Z poměrně bohaté řady neparametrických metod volíme pro zpracování dat metodu U- test. Tento test vyvinuly Mann a Whitney. U-test užívá ordinální hodnoty, neoperuje s naměřenými hodnotami. Vzhledem k tomu, že U-test zjišťuje, zda jsou dva soubory vybrány z téže populace, jeví se nám jeho užití jako vhodné. (Claus a Exner, 1988)

U-test pracuje s nulovou hypotézou, která říká, že soubory pocházejí z téže populace. Hodnota U, což je hodnotící kritérium vypočteme a poté porovnáme s tabulkovou hodnotou U. Ta je již propočítána pro výběr o rozsahu až o osmi subjektech. Před vyhledáním tabulkové hodnoty U je důležité určit hladinu významnosti α . Hladina významnosti α je v našem případě 0,05. Nulovou hypotézu přijímáme tehdy, pokud $U(\alpha=0,05) >$ tabulková hodnota a říkáme tedy, že soubory byly vybrány ze stejné populace (Reiterová, 2008)

10.8 **Formulace hypotéz substudie číslo 2**

H1: Výběrový soubor řezníků bouračů bude vykazovat signifikantní rozdíl na škále fyzické agrese měřené inventářem agresivity BDI, oproti respondentům v kontrolním výběrovém souboru učňů oboru řezník, uzenář.

H2: Výběrový soubor řezníků bouračů bude vykazovat signifikantní rozdíl na škále nepřímé agrese měřené inventářem agresivity BDI, oproti respondentům v kontrolním výběrovém souboru učňů oboru řezník, uzenář.

H3: Výběrový soubor řezníků bouračů bude vykazovat signifikantní rozdíl na škále iritability měřené inventářem agresivity BDI, oproti respondentům v kontrolním výběrovém souboru učňů oboru řezník, uzenář.

H4: Výběrový soubor řezníků bouračů bude vykazovat signifikantní rozdíl na škále negativismu měřené inventářem agresivity BDI, oproti respondentům v kontrolním výběrovém souboru učňů oboru řezník, uzenář.

H5: Výběrový soubor řezníků bouračů bude vykazovat signifikantní rozdíl na škále resentimentu měřené inventářem agresivity BDI, oproti respondentům v kontrolním výběrovém souboru učňů oboru řezník, uzenář.

H6: Výběrový soubor řezníků bouračů bude vykazovat signifikantní rozdíl na škále podezřívavost měřené inventářem agresivity BDI, oproti respondentům v kontrolním výběrovém souboru učňů oboru řezník, uzenář.

H7: Výběrový soubor řezníků bouračů bude vykazovat signifikantní rozdíl

na škále verbální agrese měřené inventářem agresivity BDI, oproti respondentům v kontrolním výběrovém souboru učňů oboru řezník, uzenář.

H8: Výběrový soubor řezníků bouračů bude vykazovat signifikantní rozdíl na škále pocitů viny měřené inventářem agresivity BDI, oproti respondentům v kontrolním výběrovém souboru učňů oboru řezník, uzenář.

10.9 *Výsledky substudie číslo 2*

Výsledky pro výběrový soubor učňů oboru řezník uzenář nalezneme ve výzkumné části číslo jedna viz. tabulka číslo 3 a 4.

Tabulka číslo 8- Standardní skóry naměřených hodnot inventářem agresivity BDI v jednotlivých škálách subtestu. Výběrový soubor řezníků bouračů.

ID	Fyz.Ag.	Nep. Ag.	Irit.	Neg.	Res.	Podez.	Verb. Ag.	Poc. V
1	2	3,3	3,6	0	6,25	8	5,39	6,6
2	7	5,5	4,5	8	5	6	7,7	4,4
3	3	5,5	4,5	4	6,25	5	7,7	7,7
4	0	3,3	1,8	0	2,5	0	6,93	4,4
5	2	5,5	4,5	4	7,5	4	5,39	7,7
6	2	2,2	2,7	2	6,25	5	5,39	7,7
7	2	5,5	2,7	6	6,25	4	5,39	4,4
8	1	4,4	4,5	4	2,5	7	6,16	5,5
9	3	2,2	4,5	6	6,25	6	7,7	7,7
10	4	5,5	3,6	2	5	5	5,39	6,6
11	7	3,3	4,5	2	7,5	3	5,39	7,7
12	2	2,2	1,8	6	6,25	6	6,93	6,6
13	2	5,5	4,5	6	2,5	3	7,7	4,4
14	3	5,5	3,6	2	3,75	6	6,16	7,7
15	2	4,4	4,5	4	5	7	7,7	7,7
16	4	3,3	2,7	2	6,25	8	5,39	7,7
17	7	4,4	4,5	4	2,5	2	6,16	4,4
18	1	5,5	2,7	8	2,5	5	6,93	7,7

Tabulka číslo 9- Vypočtená procenta ze standardních skóre. Dle manuálu jsou významné hodnoty nad 60%. V naší babulce barevně zvýrazněné. Výběrový soubor řezníků bouračů

ID	Fyz.Ag.	Nep. Ag.	Irit.	Neg.	Res.	Podez.	Verb. Ag.	Poc. V
1	20,00	33,33	36,36	-	62,50	80,00	53,85	66,67
2	70,00	55,56	45,45	80,00	50,00	60,00	76,92	44,44
3	30,00	55,56	45,45	40,00	62,50	50,00	76,92	77,78
4	-	33,33	18,18	-	25,00	-	69,23	44,44
5	20,00	55,56	45,45	40,00	75,00	40,00	53,85	77,78
6	20,00	22,22	27,27	20,00	62,50	50,00	53,85	77,78
7	20,00	55,56	27,27	60,00	62,50	40,00	53,85	44,44
8	10,00	44,44	45,45	40,00	25,00	70,00	61,54	55,56
9	30,00	22,22	45,45	60,00	62,50	60,00	76,92	77,78
10	40,00	55,56	36,36	20,00	50,00	50,00	53,85	66,67
11	70,00	33,33	45,45	20,00	75,00	30,00	53,85	77,78
12	20,00	22,22	18,18	60,00	62,50	60,00	69,23	66,67
13	20,00	55,56	45,45	60,00	25,00	30,00	76,92	44,44
14	30,00	55,56	36,36	20,00	37,50	60,00	61,54	77,78
15	20,00	44,44	45,45	40,00	50,00	70,00	76,92	77,78
16	40,00	33,33	27,27	20,00	62,50	80,00	53,85	77,78
17	70,00	44,44	45,45	40,00	25,00	20,00	61,54	44,44
18	10,00	55,56	27,27	80,00	25,00	50,00	69,23	77,78

Budeme-li se zabývat porovnáváním výsledků, kterých dosáhli respondenti z výběrového souboru řezníků bourač v inventáři BDI v porovnání s normální populací, zjistíme, jak ukazuje tabulka číslo 7, že 33,3% respondentů má významnou hodnotu na subškále negativismu. 50% respondentů má významnou hodnotu resentimentu. Významnou hodnotu na subškále podezřívavosti dosáhlo 44,4 % respondentů. 61,1 % respondentů dosáhlo významné hodnoty na subškále verbální agrese. 66,7% respondentů dosáhlo významného skóre na subškále pocitů viny.

Tabulka číslo 10- Výsledné proporce získané subjektivní posuzovací škálou SUPOS 7. Barevně jsou zvýrazněny hodnoty, jež přesahují jednu směrodatnou odchylku směrem nahoru od normálu. Výběrový soubor řezníků bouračů

Osoba/ komponenta	PE	A	O	N	U	D	S
1	0,16	0,13	0,16	0,13	0,16	0,19	0,07
2	0,26	0,19	0,15	0,1	0,1	0,08	0,1
3	0,22	0,16	0,13	0,13	0,13	0,09	0,16
4	0,09	0,17	0,09	0,17	0,17	0,17	0,13
5	0,18	0,23	0,1	0,1	0,15	0,1	0,15
6	0,13	0,22	0,06	0,19	0,16	0,13	0,13
7	0,16	0,13	0,13	0,16	0,16	0,16	0,13
8	0,08	0,12	0,12	0,16	0,2	0,16	0,16
9	0,14	0,2	0,11	0,14	0,17	0,11	0,11
10	0,23	0,16	0,16	0,06	0,19	0,06	0,16
11	0,26	0,11	0,07	0,15	0,11	0,11	0,19
12	0,09	0,22	0,09	0,13	0,17	0,17	0,13
13	0,18	0,2	0,13	0,1	0,13	0,1	0,18
14	0,11	0,26	0,07	0,15	0,11	0,22	0,07
15	0,21	0,15	0,12	0,12	0,18	0,12	0,09
16	0,1	0,17	0,14	0,14	0,17	0,1	0,17
17	0,2	0,26	0,11	0,09	0,15	0,09	0,11
18	0,1	0,19	0,16	0,19	0,13	0,1	0,13

11 Statistické zpracování výsledků, analýza dat substudie číslo 2

K analýze dat jsme použily Mann-Whitneyův U-test

tabulka číslo 11- celkové pořadí standardních skóre naměřených v testu. Součet pořadí a průměry.

	studiumpraxe	N	Mean Rank	Sum of Ranks
Fyzická agrese	1	7	20,57	144,00
	2	18	10,06	181,00
	Total	25		
Nepřímá agrese	1	7	14,43	101,00
	2	18	12,44	224,00
	Total	25		
Iritabilita	1	7	14,07	98,50
	2	18	12,58	226,50
	Total	25		
Negativismus	1	7	17,14	120,00
	2	18	11,39	205,00
	Total	25		
Resentiment	1	7	14,50	101,50
	2	18	12,42	223,50
	Total	25		
Podezřivost	1	7	15,00	105,00
	2	18	12,22	220,00
	Total	25		
Verbální agrese	1	7	14,86	104,00
	2	18	12,28	221,00
	Total	25		
Pocity viny	1	7	7,07	49,50
	2	18	15,31	275,50
	Total	25		

Tabulka číslo 12 -statistická analýza dat

	Fyz_Ag	Nep_Ag	Irit	Neg	Res	Podez	Verb_Ag	Poc_Vin
Mann-Whitney U	10,000	53,000	55,500	34,000	52,500	49,000	50,000	21,500
Wilcoxon W	181,000	224,000	226,500	205,000	223,500	220,000	221,000	49,500
Z	-3,262	-,633	-,473	-1,814	-,660	-,863	-,805	-2,619
Sig. (2-tailed)	,001*	,527	,636	,070	,509	,388	,421	,009*

Z analýzy dat nám vyplývá, že signifikantní rozdíl mezi sledovanými skupinami na hladině významnosti $\alpha=0,05$ se projevil na subškále fyzické agrese a na subškále pocitů viny. U těchto dvou subškál zamítáme nulovou hypotézu, která říká, že oba soubory jsou ze stejné populace. Rozdíl mezi skupinami analyzovaný Mann Whitneyovým U-testem na škále fyzické agrese a na škále pocitů viny je významný u zbylých sledovaných subškál se statistická významnost neprojevila, a proto přijímáme nulovou hypotézu na hladině významnosti $\alpha=0,05$ a tvrdíme, že jsou ze stejné populace.

11.2 ***Koreláty inventáře agresivity BDI a SUPOS 7.***

Tabulka číslo 13-Vybrané koreláty mezi BDI a SUPOS 7

	Fyz_Ag	Nep_ag	Irit	Neg	Res	Podez	Verb_Ag	Poc_Vin
PE_SUPOS	,668**	,386	,615**	,075	,269	-,241	,060	-,001
N_SUPOS	-,519*	-,311	-,514*	-,130	-,021	,017	-,160	,239
D_SUPOS	-,537*	-,435	-,448	-,341	,042	,238	-,164	,021

V tabulce uvádíme významné korelace na hladině významnosti $\alpha=0,05$, které jsou zvýrazněné tučně. Z výsledků vyplývá, že subtest fyzické agrese a iritability inventáře BDI velmi významně pozitivně koreluje se subtestem psychické pohody. Tento vztah by se dal interpretovat tak, že agresivní nastavení

jedince vůči ostatním a pohotovost silně agresivně reagovat na malé podněty udržuje respondenty v psychické pohodě, optimálně nažhavené a vyrovnané. Tuto interpretaci podporuje i negativní korelace subtestu fyzické agrese inventáře BDI se škálou psychického nepokoje a psychické deprese či pocitů vyčerpání. Znamená to, že se vzrůstem iritability a agresivity klesá depresivní ladění a pasivita. Pokud vezmeme v úvahu, že díky náplni práce řezníka bourače může člověk sociálně přijatelnou formou uvolňovat agresivitu, přijde nám tato interpretace poměrně vhodná.

11.3 **Koreláty SUPOS 7 a sebesuzovacího dotazníku**

Tabulka číslo 14- Vybrané koreláty mezi SUPOS 7 a sebesuzovacím dotazníkem

	FZ	PZ	FP	PN	RO
U_SUPOS	-,283	-,529*	,231	-,428	,265

Legenda: FZ= fyzická zátěž; PZ= psychická zátěž; FP= finanční podmínky; RO= rodinná situace

V tabulce uvádíme významné korelace na hladině významnosti $\alpha=0,05$, které jsou zvýrazněné tučně. Z výsledků vyplývá, že psychická zátěž nepřímo koreluje úzkostným očekáváním. Tento údaj bychom mohli interpretovat tak, že ačkoliv respondenti připouštějí, že jim práce činí určitou psychickou zátěž, neberou ji jako ohrožující faktor. Psychická zátěž při výkonu povolání pro respondenty neznamena ohrožující psychické napětí.

11.4 **Koreláty inventáře BDI a sebesuzovacího dotazníku.**

Statistická analýza neukázala žádné významné korelace mezi inventářem agresivity BDI a sebesuzovacím dotazníkem.

Veškeré výpočty korelací jsou v přílohách.

11.5 ***Zhodnocení platnosti hypotéz***

H1: Výběrový soubor řezníků bouračů bude vykazovat signifikantní rozdíl na škále fyzické agrese měřené inventářem agresivity BDI, oproti respondentům v kontrolním výběrovém souboru učňů oboru řezník, uzenář.

Tuto hypotézu na základě analýzy výsledků inventáře agresivity BDI, nepřijímáme. Statistická analýza naopak ukázala, že učni oboru řezník uzenář mají míru fyzické agresivity vyšší, než řezníci bourači.

H2: Výběrový soubor řezníků bouračů bude vykazovat signifikantní rozdíl na škále nepřímé agrese měřené inventářem agresivity BDI, oproti respondentům v kontrolním výběrovém souboru učňů oboru řezník, uzenář.

Tuto hypotézu na základě analýzy výsledků inventáře agresivity BDI, nepřijímáme. Mezi učni oboru řezník, uzenář a řezníky s více jak pětiletou praxí není na škále nepřímé agrese statisticky významný rozdíl.

H3: Výběrový soubor řezníků bouračů bude vykazovat signifikantní rozdíl na škále iritability měřené inventářem agresivity BDI, oproti respondentům v kontrolním výběrovém souboru učňů oboru řezník, uzenář.

Tuto hypotézu na základě analýzy výsledků inventáře agresivity BDI, nepřijímáme. Mezi učni oboru řezník, uzenář a řezníky s více jak pětiletou praxí není na škále iritability statisticky významný rozdíl.

H4: Výběrový soubor řezníků bouračů bude vykazovat signifikantní rozdíl

na škále negativismu měřené inventářem agresivity BDI, oproti respondentům v kontrolním výběrovém souboru učňů oboru řezník uzenář.

Tuto hypotézu na základě analýzy výsledků inventáře agresivity BDI, nepřijímáme. Mezi učni oboru řezník, uzenář a řezníky s více jak pětiletou praxí není na škále negativismu statisticky významný rozdíl.

H5: Výběrový soubor řezníků bouračů bude vykazovat signifikantní rozdíl na škále resentmentu měřené inventářem agresivity BDI, oproti respondentům v kontrolním výběrovém souboru učňů oboru řezník, uzenář.

Tuto hypotézu na základě analýzy výsledků inventáře agresivity BDI, nepřijímáme. Mezi učni oboru řezník, uzenář a řezníky s více jak pětiletou praxí není na škále resentmentu statisticky významný rozdíl.

H6: Výběrový soubor řezníků bouračů bude vykazovat signifikantní rozdíl na škále podezřívavosti měřené inventářem agresivity BDI, oproti respondentům v kontrolním výběrovém souboru učňů oboru řezník, uzenář.

Tuto hypotézu na základě analýzy výsledků inventáře agresivity BDI, nepřijímáme. Mezi učni oboru řezník, uzenář a řezníky s více jak pětiletou praxí není na škále podezřívavosti statisticky významný rozdíl.

H7: Výběrový soubor řezníků bouračů bude vykazovat signifikantní rozdíl na škále verbální agrese měřené inventářem agresivity BDI, oproti respondentům v kontrolním výběrovém souboru učňů oboru řezník, uzenář.

Tuto hypotézu na základě analýzy výsledků inventáře agresivity BDI, nepřijímáme. Mezi učni oboru řezník, uzenář a řezníky s více jak pětiletou praxí není na škále verbální agrese statisticky významný rozdíl.

H8: Výběrový soubor řezníků bouračů bude vykazovat signifikantní rozdíl na škále pocitů viny měřené inventářem agresivity BDI, oproti respondentům v kontrolním výběrovém souboru učňů oboru řezník, uzenář.

Tuto hypotézu na základě analýzy výsledků inventáře agresivity BDI, přijímáme. Na základě výsledku analýzy se můžeme domnívat, že pracovní prostředí, v němž se řezníci bourači vyskytují či odměna za vykonanou práci, ovlivňuje míru pocitů viny směrem nahoru.

Pokud se zaměříme na hypotézu 8, můžeme uvažovat o tom, že pracovní náplň probandů zvyšuje pocity viny, jež jsou popsány jako pocity, že jsou špatní, či že někomu ukřivdili

12 Diskuze

Agresi jako formou chování disponuje téměř každý organismus. Je zde předpoklad, že se agrese kumuluje uvnitř organismu a jednou za čas dojde k jejímu vybití či lépe řečeno uvolnění, „odklopení pokličky“. Pokud není možnost vybití agresi přijatelnou formou, či za okolností, jež si agresivní chování žádají, dochází k jejímu vybití či uvolnění náhodně v situaci, jež by byla řešena jinou formou chování, nebýt přebytku této formy energie. (Lorenz, 1992)

V první části výzkumné práce jsme se zaměřili na to, zda učni, kteří se přihlásili do studijního oboru řezník, uzenář budou vykazovat vyšší míru agrese než učni jiných oborů. Tuto otázku jsme si kladli proto, abychom zjistili, zda jsou mezi námi jedinci, jež jsou si „vědomi“ své agresivity a volí toto povolání z důvodů sociálně přijatelného vybití této agrese. Zjistili jsme, že takoví jedinci mezi námi skutečně jsou, alespoň co se fyzické agresivity týká. Vzhledem k tomu, že v poslední době upadá zájem o tento obor (na většině odborných učilišť již zanikl, jinde se otevírá jednou za několik let), byl náš výběrový soubor poměrně malý, což byla největší nevýhoda výzkumu. Pokud jsme zmínili adekvátní, sociálně přijatelnou formu vybití agrese, a zároveň malý zájem o obor kde je možnost agresi adekvátně sociálně vybit, může to znamenat, že míra agrese v populaci klesá. Může to také znamenat, že lidé mající míru agrese vyšší vyhledávají jinou formu jejího uvolňování nebo také, že dochází v populaci k obecně agresivnějšímu chování a proto není důležité hledat její adekvátní, sociálně přijatelné vybití.

Ve druhé výzkumné části jsme se zabývali otázkou ovlivňování agrese v návaznosti na výkon profese. Srovnávali jsme přitom řezníky bourače s řezníky

učni z první výzkumné části. Srovnání s řeznickými učni se nám jevílo jako vhodné. Mohli jsme tak dobře sledovat posun v míře agrese. Skupinu řezníků bouračů jsme volili z toho důvodu, že jsme u nich předpokládali agresivní chování na pracovišti jako nutnou normu chování. Jinými slovy jsme sledovali zpětnovazebné ovlivňování agrese popsanou některými autory například Čermákem (1998). Jak již bylo zmíněno v analýze výsledků, došlo u výběrového souboru řezníků bouračů k posunu v míře pocitů viny směrem nahoru. Naopak učni oboru řezník, uzenář vykazovali vyšší míru fyzické agrese než výběrový soubor řezníků bouračů. Tento pro nás překvapivý fakt vysvětlujeme možností každodenního uvolnění agrese řezníků bouračů právě na pracovišti. Učni prvního ročníku oboru řezník, uzenář takovou možnost neměli a skórovali proto ve škále fyzické agrese významněji.

Vedle údajů z inventáře BDI jsme nashromáždili i údaje ze subjektivního dotazníku SUPOS 7, které jsme navzájem korelovali. Na základě analýzy jsme zjistil vysokou pozitivní korelaci mezi subtestem fyzické agrese a iritability, měřené inventáře BDI a škálou psychické pohody dotazníku SUPOS 7. Vezmeme-li v úvahu výsledky z první části výzkumu, kde tvrdíme, že se do učňovského oboru řezník, uzenář skutečně hlásí lidé s vyšší mírou agresivity a výsledky z druhé části výzkumu, kde zjišťujeme, že v míře fyzické agrese skórují učni signifikantně víc, než řezníci bourači, můžeme uvažovat nad důvody, proč tomu tak je. Jedním z nich by mohl být fakt, že řezníci bourači díky výkonu povolání mají možnost agrese uvolňovat a tudíž ji nepociťují tak silně jako učni, jež tuto možnost nemají.

Pokud se budeme bavit o psychickém zdraví respondentů ve výběrovém souboru řezníků bouračů, bylo by dobré, aby měli tyto lidé možnost pocitu viny

konstruktivním způsobem mírnit. Jako ideální stav by se nám zdál moment, kdy by k porážení docházelo v místě důstojného chovu zvířat, a bouchač by si mohl říkat, že zvířatům zajistil důstojný život do jejich smrti. I v této části jsme naráželi na problém malého vzorku. Jak již bylo řečeno, bouchání zvířete se stává centralizovanou záležitostí a obecně platilo, že čím větší podnik, zabývající se tímto řemeslem, tím větší neochota ke spolupráci. Navíc požadavek na testování bouchačů působil i přes veškeré vysvětlování bizarně.

13 Závěry

V naší diplomové práci jsme sledovali tři skupiny probandů. Jako výběrový soubor nám v první výzkumné části posloužili žáci potravinářského učiliště, oboru řezník, uzenář, kde bylo vyšetřeno sedm probandů metodou BDI zjišťující míru agrese. Do kontrolního souboru jsme vybrali též sedm probandů odborného potravinářského učiliště, neřeznického oboru, kteří byli vyšetřeni stejnou metodou. Třetí testovanou skupinou byl výběrový soubor osmnácti řezníků bouračů, kteří byli srovnáni s výběrovým souborem učňů oboru řezník uzenář. Všechny skupiny byly vyšetřeny inventářem agresivity BDI, skupina řezníků bouračů navíc vyplňovala sebeposuzovací dotazník a metodu SUPOS 7. Získaná data byla analyzována Mann Whitneyovým U-testem. Jedná se o neparametrickou statistickou metodu zjišťující, zda dva sledované soubory pocházejí z téže populace. U výsledků výběrového souboru řezníků bouračů byla navíc počítána korelace mezi údaji z dotazníku SUPOS 7, inventáře agresivity BDI a sebeposuzovacího dotazníku. Všechny soubory se od sebe odlišovali v subtestu fyzické agrese inventáře BDI, kdy žáci oboru řezník uzenář dosahovali signifikantně vyšší míry agrese ve zmíněné subškále než učni neřeznických oborů. Řezníci bourači dosahovali signifikantně nižší míry fyzické agrese než učni oboru řezník, uzenář. Výběrový Soubor řezníků bouračů signifikantně víc skóroval v pocitech viny inventáře BDI, než výběrový soubor učňů oboru řezník, uzenář. Z Korelace mezi inventářem BDI a subjektivním posuzovacím dotazníkem SUPOS 7 vyšlo najevo, že subtest fyzické agrese inventáře BDI velmi významně pozitivně koreluje se subtestem psychické pohody a naopak negativně koreluje se škálou deprese a psychického nepokoje.

14 souhrn

V naší práci jsme se snažili zjistit, zda je agrese dispozice, a zda jsou určité typy lidí, kteří jsou si implicitně vědomi své zvýšené agresivity a snaží se pro ni najít sociálně přijatelné uplatnění. Mluvili jsme o tom, že takoví lidé se často vyskytují v ozbrojených složkách státu, či se jejich kariéra ubírá k zápasnickým sportům. V naší práci jsme po vzoru některých autorů uvažovali o tom, že k této skupině patří i řezníci, na kterých byl proveden náš výzkum. Předpokládali jsme, že agrese je dispoziční vlastnost daná od narození nebo získaná v brzkých obdobích života. Snažili jsme se též zjistit, zda je možné výkonem profese a životními situacemi, kterým jsou řezníci vystavováni míru agrese měnit.

Vzhledem k tomuto způsobu uvažování, jsme jako cílovou skupinu zvolili učně prvního ročníku oboru řezník, uzenář. První ročník jsme zvolili právě proto, abychom předešli ovlivnění respondentů již naučenou látkou, praxí, či jinými faktory, které by na respondenty mohli mít vliv. Jako kontrolní skupina nám sloužili učni prvních ročníků učiliště, jiného oboru než je obor řezník uzenář. Abychom se vyhnuli nežádoucímu zkreslení, vybrali jsme do výzkumu pouze příslušníky mužského pohlaví. V další části jsme pracovali s výběrovým souborem řezníků bouračů. Jejich výsledky byly srovnány a statistiky analyzovány s učni oboru řezník, uzenář, abychom mohli zaznamenat posun v míře agrese.

Jako metodu ke sběru dat byla použita standardizovaná psychologická metoda inventář BDI, měřící míru agrese, který se vedle Hand testu běžně užívá k diagnostice agresivity. Pro dokreslení informací jsme probandům předkládali sebeuposuzovací dotazník. Abychom zjistili, zda nedochází díky výkonu profese u

probandů ke kritickému psychickému stavu, testovali jsme je dotazníkem SUPOS 7.

Výsledky našeho výzkumu jsme analyzovali statistickou metodou Mann Whitneyovým U-testem. Naměřili jsme signifikantní rozdíl v míře fyzické agrese mezi výběrovým souborem řeznických učňů a učňů jiných oborů odborného učiliště, stejně jako mezi souborem řezníků bouračů a řezníků učňů. Mezi skupinami řezníků bouračů a řezníků učňů byl naměřen i signifikantní rozdíl v míře pocitů viny měřené inventářem agresivity BDI.

Použitá literatura:

- Bandura, A., Ross, D., Ross, S.A. (1961). Transmission of aggression through imitation of aggressive models. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 63(3), 575-582.
- Baron, R.,A., Bell, P.,A.,(1989). Temperature and Aggression: Ubiquitous Effects of Heat on Occurrence of Human Violence. *Psychological Bulletin*, 106, 174-96.
- Donnerstein, E., Wilson, D.W. (1976). Effects of noise and perceived control on ongoing and subsequent aggressive behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*. 34(5), 774-81.
- Čepelák, J. (1982). *Penitenciární psychologie. Díl 1. Úvod do penitenciární psychologie: Penitenciární psychologická diagnostika*. Praha: VŠ SNB.
- Čermák, I. (1998). *Lidská agrese a její souvislosti*. Žďár nad Sázavou, Fakta.
- Čermák, I. (2003). *Agrese identita a osobnost*. Scan.
- Čírtková, L. (1996). *policejní psychologie*. Praha: Support.
- Clauss, G., Exner, H. (1988). *Základ štatistiky pre psychologov pedagogov a sociológov*. SPN Bratislava.

- Freud, S. (1998). *Sebrané spisy Sigmunda Freuda. Mimo princip slasti a jiné práce z let 1920-1924*. Praha: Psychoanalytické nakladatelství.
- Fromm, E. (2007). *Anatomie lidské destruktivity*. Praha: Aurora.
- Lorenz, K. (1992). *Takzvané zlo*. Praha: Mladá fronta.
- Matušinec, M. (2011). *Zvládání stresu a jeho koreláty*. Nepublikovaná magisterská práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc.
- Mikšík, O. (1993). *SUPOS 7 – PC*. Praha: Heuréka Progress.
- Nakonečný, M. (1999). *Sociální psychologie*. Praha: ACADEMIA.
- Němcová, M. (2008). *Využití metod PSSI a BPAQ v penitenciární diagnostice*. Nepublikovaná magisterská práce, Masaríkova univerzita, Brno.
- Plháková, A. (2003). *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia.
- Poněšický, J. (2004). *Agrese, násilí a psychologie moci*. Praha: Triton.
- Reiterová, E. (2003). *Základy psychometrie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Rauchfleisch, U. (2000). *Doprovázení a terapie delikventů*. Boskovice:

Nakladatelství Albert.

- Říčan, P. (1995). *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál.
- Hamer, D., Copelad, P. (2003). *Geny a osobnost*. Praha: Portál.
- Hartl, P. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
- Hayesová, N. (1998). *Základy sociální psychologie*. Portál, Praha.
- Hendl, J. (2004). *Přehled statistických metod zpracování dat*. Portál, Praha.
- Spurný, J. (1996). *Psychologie násilí*. Praha: Eurotion.
- Svoboda, M. (1999). *psychologická diagnostika dospělých*. Portál, Praha.
- Storr, A. (1968). *Human aggression*. New York: Atheneum
- Študent, V. (1966) „Zlostný afekt a agresivní reakce.“ In.: J. Diamant, M. Černý, V. Študent, *Emoce*. Praha: ZSN, 209-220
- Zillmann, D., Sapolsky, B.S. (1977). What mediates the effects of mild erotica on annoyance and hostile behavior in males? *Journal of Personality and Social Psychology*. 35(8), 587-596.

